

Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi

ISSN: 1302-3543

April/Nisan 2022, 25 (49): 151-196

**Hamîd Kırîmî'nin Hayatına Dair Bir Değerlendirme ve
Bilinmeyen Şiirleri**

An Evaluation on Hamîd Kırîmî's Life and His Unknown Poems

Müzekkir Kızılkaya

Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi,
muzekkir.kizilkaya@gop.edu.tr | ORCID: 0000-0002-1774-8774

Makale Bilgisi/Article Information**Makale Türü/Article Types:** Araştırma/Research Article**Geliş Tarihi/Received:** 24 Mart/March 2022**Kabul Tarihi/Accepted:** 21 Nisan/April 2022**Yayın Tarihi/Published:** 30 Nisan/April 2022**Yayın Sezonu/Pub Date Season:** Nisan/April**Cilt/Volume:** 25 **Sayı/Issue:** 49 **Sayfa/Pages:** 151-196

Atıf/Cite as: Kızılkaya, Müzekkir. "Hamîd Kırîmî'nin Hayatına Dair Bir Değerlendirme ve Bilinmeyen Şiirleri [An Evaluation on Hamîd Kırîmî's Life and His Unknown Poems]". Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi-Tasavvuf Scientific and Academic Research Journal 25/49 (Nisan 2022): 151-196.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Yayıncı/Published by: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi/İstanbul Sabahattin Zaim University.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Müzekkir Kızılkaya).

Hamîd Kırîmî'nin Hayatına Dair Bir Değerlendirme ve Bilinmeyen Şiirleri*

Öz

Kırım, stratejik konumuyla her zaman dikkat çekmiş bir bölgedir. Asya'dan Avrupa'ya geçiş noktasında olması nedeniyle İslamiyet ve tarikatlar erken dönemde Kırım'da faaliyetlerine başlamıştır. Yesevî dervişleri ile başlayan süreç Osmanlı döneminde de tarikatların faaliyet alanları genişlemiş ve tarikatların çeşitliliği artmıştır. Kırım'da edebî, ilmî, tasavvufî alanda çok önemli şahsiyetler yetişmiştir. Bunlardan biri de Hamîd Kırîmî'dir. Kırım tarikatları ve sûfîleri üzerine müstakil bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Konuyla ilgili bir kısım araştırmacılar tarafından bazı çalışmalar yapılmıştır ancak bu çalışmalar tasavvufî açıdan ele alınmamıştır. Bu boşluğun doldurulması küllî ve tafsilî bir tarama ve çalışma gerektirmektedir. Kütüphanelerde el yazması halinde bulunan Kırımlı sûfîler ve eserleri, yeni çalışmaları ve araştırmacıları beklemektedir. Bu makalenin amacı sûfî şair olan Kırîmî'nin *Nutk-ı Şerifleri* adlı altı varaklık yazma eserde tespit edilen ilahi ve şiirlerini tanıtmaktır. Kırîmî'nin divanı olduğu bilgisi kaynaklarda yer almasına rağmen divanı ve şiirleri henüz bulunamamıştır. Konya Koyunoğlu Müzesi Yazmalar Kütüphanesinde rastlanılan yirmi yedi şiirini ve bu şiirlerin tasavvufî işaretlerini tanıtmak amaçlanmıştır. Bu şiirler kayıp şiirlerindedir. Şiirlerinde ilahi aşk, peygamber sevgisi, vahdet-i vücûd, vahdet-i şuhûd gibi konular işlenmiştir. Halvetîliğin Cemâliyye ve Gülşeniyye kolundan icazetli Şeyh Kırîmî'nin *Nutk-ı Şerifleri* başlığı altında şiirlerini ihtiva eden yazma nüsha ve şiirleri ilim dünyasına tanıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Kırım, Halvetiyye, Şiir, Nutk-ı Şerif.

* Bu makale Uluslararası Siirt Bilimsel Araştırmalar Kongresinde sözlü olarak sunulan ve basılmayan "Hamîd Kırîmî'nin Hayatına Dair Bir Değerlendirme ve Bilinmeyen Şiirleri" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş halidir.

An Evaluation on Hamîd Kırîmî's Life and His Unknown Poems

Abstract

Crimea is a region that has always attracted attention due to its strategic location. Muslims and orders started their activities in Crimea in the early periods, as it is at the transition point from Asia to Europe. The process, which started with the Yesevi dervishes, expanded the field of activity of the orders in the Ottoman period and the diversity of the sects increased. One of the Crimean Sûfis is Hamîd al-Kırîmî. The aim of this article is to introduce the hymns and poems of the Sûfî poet Kırîmî, which we identify in the six-leaf tractate called *Nutk Sharif*. Although the sources mention that Kırîmî has a divan, his divan and poems have not been found yet. We aim to introduce twenty-nine lost poems that we came across in the Konya Koyunoğlu Museum Manuscripts Library. In his poems, subjects such as divine love, love of the prophet, unity of existence, have been addressed. Thus, the manuscripts of poems of Kırîmî, one of the sheikhs of the Jamaliyya and Gulshaniyye branch of the Halvetî order, under the title of *Nutk Sharif*, will be introduced to the world of 'ilim.

Keywords: Sufism, Crimea, Khalwatiyye, Poetry, Nutk Sharif.

دراسة في حياة حميد القرمي وأشعاره المجهولة

الملخص

لطالما جذبت القرم الانتباه نظراً لموقعها الاستراتيجي. وقد بدأ الإسلام والطرق نشاطها في فترة مبكرة في شبه جزيرة القرم؛ نظراً لأنها نقطة الانتقال من آسيا إلى أوروبا واستمرت جهود الدراويش اليسويين في انتشار الإسلام وطريقتهم. وفي العهد العثماني توسعت نشاطات الطريقات في مجالات شتى وازداد وجود طريقات جديدة، وتمت شخصيات مهمة جداً في المجالات الأدبية والعلمية والصوفية في القرم، ومنهم العالم حميد القرمي. ولم يتم العثور على دراسة مستقلة عن طوائف القرم والصوفية، وعلى الرغم من وجود بعض الدراسات التي أجراها بعض الباحثين حول هذا الموضوع لكنها لم تتناوله من جهة التصوف، ولسد هذا الفراغ تطلب وجود دراسة كلية وتفصيلية تستوعب فيه.

والمخطوطات التي تخص بتصوف القرم وأعمالهم لا تزال في المكتبات وتنتظر الدراسات والباحثين الجدد. وللقرمي ديوان وأشعار كما تنص على ذلك المصادر ولم يتم العثور عليها حتى الآن، والهدف هو التعرف بما في (مكتبة مخطوطات متحف قونيا كوين أوغلو)، حيث ذكرت ٢٧ مجموعة شعرية للقرمي، وما رمز إليه هذا الشعر من إشارات للتصوف. وهذا الشعر من شعره المفقود، وقد تناول العشق الإلهي، وحمية النبي صلى الله عليه وسلم، ووحدة الوجود، ووحدة الشهود. فهذه الدراسة تعرّف طلاب العلم بالشيخ القرمي الذي أجزى من الجمالية والكلاشانية التي تعود إلى الخلوقي، وتعرف بمخطوطة النطق الشريف وما فيها من الشعر.

الكلمات المفتاحية: التصوف، القرم، الخلوئية، الشعر، النطق الشريف

Giriş

Kırım, uzun yıllar Osmanlı hâkimiyeti altında kalmış bir İslam beldesidir. Osmanlı Devleti'nin dinî, edebî ve kültürel hayatına önemli katkılar sağlamıştır. Hemen hemen her ilim dalında ilim adamları, şairler ve sûfiler yetiştirmiştir. Osmanlı döneminde Kırım'da yetişen şeyhler, âlimler, edibler ve Kırım'daki tarikatlar, tekkeler ve medreselere dair bilgilere Bursalı Mehmed Tahir'in (ö. 1343/1925) *Osmanlı Müellifleri* ve *Osmanlılar Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri*, Hüseyin Vassâf'ın (ö. 1347/1929) *Sefîne-i Evliyâ* 'sı, Abdulgaffar Kırîmî'nin (ö. ?) *'Umdetü'l-Ahbâr'* ile Said Giray'ın (ö. ?) *Târîh-i Sa'id Giray* adlı eseri ve son olarak Evliya Çelebi'nin (ö. 1095/1684[?]) *Seyahatnâme*'sinde rastlanılmıştır.

Hamîd Kırîmî bir Halvetî şeyhidir. Halvetîlik Kırım'a ilk defa Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî'nin (ö. 870/1466) oğullarından Şeyh Nasrullah vasıtasıyla gelmiştir. Nakibü'l-eşraflık görevini yürüten Şeyh Nasrullah (ö. ?) aynı zamanda tarikat faaliyetlerini de yürütmüştür. Evliya Çelebi *Seyahatnâme* adlı eserinde Kırım'da on yedi Halvetî tekkesi olduğunu bildirmiştir. Bu tekkelerin bulunduğu yerleşim merkezleri Kaçı, Gözleve, Akmescid, Karasu, İnkirman, Kefe ve Taşlı'dır.¹ Evliya Çelebi, Kırım'daki Halvetî tekkelerinin sayıca çokluğuna dikkat çekip bu durumun sebebinin Osmanlı Devleti'nin Halvetiyye tarikatına verdiği destek olarak açıklamıştır. Kırım'da bulunan tarikatlar ve Halvetî tekkelerinin sayısının çok fazla olması sebebiyle ve çalışmanın kapsamını genişleteceği için burada zikredilmemiştir. Makalenin konusu Hamîd bî-Nevâ el-Fakrî el-Kırîmî'nin (ö. 1215/1800) *Nutk-ı Şerifleri* adlı eseri ile sınırlı tutulmuştur. Bu nedenle Kırım tarikatları hakkında daha geniş bilgi için makale içerisinde zikredilen kaynaklar ile referans gösterilen eserlere ve günümüzde yapılan çalışmalara bakmak yararlı olacaktır.

1. Hamîd bî-Nevâ El-Kırîmî'nin Hayatı

Müellifin hayatına dair değerlendirmeye geçmeden önce Hamîd Kırîmî ismi üzerinde durmakta faydalı olacağı düşünülmektedir. Çünkü Hamîd Kırîmî ismi ile ilgili kaynaklarda aynı isimde üç farklı şahıstan bahsedilmektedir. Bu nedenle Şeyh Hamîd Kırîmî ismi problem teşkil etmektedir. Birinci isim makalemize konu olan mezkûr kişidir. İkinci

¹ Ahmet Türk, "Kırım Hanlığı'nda İslâmiyet", *Doğu Avrupa Türk Mirzasının Son Kalesi Kırım*, ed. Yücel Öztürk (İstanbul: Çamlıca 2015), 134.

kişiye de Hamîd-i Sâni denilmektedir ve bu zât da Kırımlıdır. Hamîd-i bî-Nevâ-yı Kırîmî'den sonra yaşamıştır. Vassâf, Üsküdar'daki Selîm Ağa Kütüphanesi'ndeki tomarda iki Hamîd Kırîmî ismine rastladığını söylemektedir. İlki tomarın iki yüz otuz birinci sahifesinde mezkûr Kırîmî yani Muhammed-i Fakrî'den evvel olan Şeyh Hamîd Kırîmî'dir. İkincisi ise Seyyid Ahmed Efendi'den sonra gelen Hamîd-i Sâni'dir. Ancak Hamîd-i Sâni hakkında teferruatlı bilgi vermemiştir.² Bundan başka Vassâf'ın verdiği silsilede yer alan ve Şeyh Kırîmî Nakîb Abdullâh Efendizâde'den sonra gelen Şeyh Kırîmî Hamîd Efendi'den³ bahsedilmektedir ki bu zatın kim olduğu hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Hamîd-i bî-Nevâ'nın babası Ahmed Efendi'dir. Bu durumu Hamîd Efendi *Mirkâti'l-ma'rife* adlı eserinin dibacesinde şu şekilde dile getirmektedir: "Hâzâ Kitâbu *Mirkâti'l-ma'rife* li Fakrî Hamîd Efendi ibn es-Seyyid Ahmed Efendi."⁴ Ayrıca eserin mukaddimesinde kendisini *Hamîd ibn es-Seyyid Ahmed* olarak tanıtmaktadır. Eseri 70 yaşında iken kaleme aldığı açık bir şekilde beyan etmiştir. Hamîd Efendi de oğlu Muhammed Fakrî'nin *Mirâtü's-sâlikîn*'de zikrettiği silsilede yer aldığı üzere Cemâliyye⁵ kolundan icazetlidir. Bursalı'ya göre ise Halvetiyye tarikatının Rüşeniyye şubesinden Gülşeniyye koluna bağlı Tekirdağlı Şeyh Gürcü Ali Efendi'nin halifelerindedir. Bursalı, "İlim, irfan sahibi ve müellif bir zât olarak bilinmektedir." diye bilgi vermiştir.⁶ Hayatı hakkında yazılan makalelerde onun Hasan Sezâi'nin halifelerinden Gürcü Ali Efendi'nin⁷ nezaretinde sülûkünü tamamladığı ve hilafet aldığına dair bilgiler mevcuttur.⁸ Ancak tarafımızdan yapılan araştırmalarda, eserlerinde ve oğlu Hasan Kırîmî'nin verdiği bilgilerde Gürcü Ali Efendi'nin halifesi olduğuna dair bilgiye rastlanılmamıştır.

² Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (İstanbul: Kitabevi, 2015), 3/231.

³ Vassâf, *Sefîne*, 3/231.

⁴ Bursalı Mehmed Tahir, *İdare-i Osmaniye Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri* (İstanbul: Matbaa-i Orhaniye, 1335), 6,24.

⁵ Müzekkir Kızılkaya, "Bursevî'nin 'Benem' İlahisine Muhammed El-Kırîmî'nin Şerhi ve Tasavvufi Açından Değerlendirilmesi" *Dini Araştırmalar* 24/60 (Haziran 2021), 201-228; Mehmet Serhan Tayşî, "Cemal Halveti", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), /302-303.

⁶ Bursalı, *Kırım Müellifleri*, 6,24.

⁷ Gürcü Ali Efendi'nin hayatı hakkında bilgi için bk. Vassâf, *Sefîne*, 3/253.

⁸ Furkan Ustakurt vd. "Tekirdağ'da Bir Gülşeni Şeyhi Hamîd-i bî-Nevâ'nın Hayatı ve Eserleri", *Tekirdağ'da Dini ve Kültürel Hayat* (2019), 439.

1.1. Kırımı'nın Doğum Tarihi ve Hayatına Dair Değerlendirme

Asıl adı Mahmud olan Hâmîd-i bî-Nevâ,⁹ Kırımlı Şeyh Hâmîd,¹⁰ Karasu Şeyhi ve Kırîmî Efendi¹¹ isimleriyle şöhret bulmuştur. Babasının adı Ahmed'dir¹² Doğum yeri Kırım'ın Karasu şehridir.¹³ Hâmîd-i Kırîmî'nin soyu ve ailesi aslen Kaşgarî'dir.¹⁴ *Tekirdağ'da Dinî ve Kültürel Hayat* adlı eserde yer alan "Tekirdağ'da Bir Gülşenî Şeyhi: Hamîd-i bî-Nevâ'nın Hayatı ve Eserleri" adlı makalede "Hamîd-i bî-Nevâ 1732/1733 senesinde Tekirdağ'da dünyaya gelmiştir."¹⁵ görüşü oğlu Hasan Kırîmî'nin verdiği bilgilerle çelişmektedir. Hasan Kırîmî'nin verdiği bilgiler ve Hamîd Kırîmî'nin verdiği bilgilerden hareketle onun 1703 yılında doğduğu tahmin edilmektedir.¹⁶

Şeyh Hâmîd tarafından kaleme alınan eserler arasında *er-Risâle A'cubeti fi Hakkı'z-Zikri li Namikihi* adlı risâlesi vardır. Eser, önceden Hamîd Kırîmî'nin telifâtı arasında zikredilmemektedir. Kırîmî'nin olduğu ketebe kaydından anlaşılan esere oğlu Hasan Kırîmî tarafından şerh yazılmıştır. Hasan Kırîmî, Kırîmizâde ismiyle meşhur olmuştur. Müellif bu eseri babasının manevi işareti üzerine şerh ettiğini beyan etmektedir.¹⁷ Eseri, Şeyh Hâmîd'in 1190/1776 senesinde Tekfurdağı'nda kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Çünkü Kırım'dan Tekfurdağı'na 1184/1771 yılında hicret ettiğine göre eseri hicretinden altı yıl sonra kaleme almıştır.

Bu esere Hasan Kırîmî bir şerhi babasının vefatından sekiz sene sonra kaleme aldığını beyan etmiş ve babasının vefat tarihini de

⁹ Vassâf, *Sefîne*, 3/231.

¹⁰ Hamid b. Ahmed Kırîmî, *Mirkâtü'l-marife*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, 296/2, 2; Vassâf, *Sefîne*, 3/231.

¹¹ Hasan b. Seyyid Hâmîd Kırîmî, *Sırat-ı Müstakîm* (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, Osman Ergin Yazmaları, 360), 3a; Kırîmî, *Mirkâtü'l-marife*, 296/2, 2; Vassâf, *Sefîne*, 3/231; Bursalı, *Kırım Müellifleri*, 6.

¹² Kırîmî, *Mirkâtü'l-marife* (Osman Ergin Yazmaları, 296/2).

¹³ Nuri Kavak, *Kırım'ın Karasu Kazası 1683-1744 (Şer'iyye Sicillerine Göre)*. (Ankara: Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi), 2008.

¹⁴ Kaşgar: Günümüzde Çin egemenliğinde bulunan Doğu Türkistan'ın tarihi şehri Kaşgar iki ipek yolunun buluştuğu konumu ile tarih boyunca önemli bir ticaret ve kültür merkezi oldu. Kuzeyinde Tanrı Dağları, güneyinde Karakunlun Dağı bulunan şehrin ayrıca Keşmir'in Hindistan ve Pakistan denetimindeki kesimleriyle sınırı vardır.

¹⁵ Hasan Keskin vd, *Tekirdağ'da Dinî ve Kültürel Hayat*, (İstanbul: Ensar Neşriyat 2019), 436.

¹⁶ Detaylı bilgi için bk: Kızılkaya, "Bursevî'nin 'Benem' İlahisine Muhammed El-Kırîmî'nin Şerhi ve Tasavvufî Açından Değerlendirilmesi", 212.

¹⁷ Hasan Kırîmî, *Sırat-ı Müstakîm* (Osman Ergin Yazmaları, 360), 3a.

1215/1800 olarak vermiştir. Dolayısıyla eserin telifi de babasının vefatından sekiz sene sonra yani 1223/1808'de gerçekleşmiştir.

Hasan b. Seyyid Hâmî¹⁸ tarafından kaleme alınan *Sırat-ı Müstakîm* adlı eserde Şeyh Hâmîd hakkında oldukça aydınlatıcı ve ayrıntılı bilgi verilmiş, Şeyh Hâmîd hakkında bu zamana kadar verilen eksik, hatalı ve yanlış bilgileri tashih etmiştir. Halvetiyye tarikatının Cemaliyye kolundan icazetlidir.¹⁹ Karasu şehrinde doğan Şeyh Hâmîd Kırîm'a bağlı Rusçuk şehrinde irşat görevi yürütmüştür.

Şeyh Hâmîd-i Kırîmî 1184/1771 yılında Tekfurdağı'na (Tekirdağ) hicret etmiştir.²⁰ Bu yıllarda Osmanlı-Rus savaşları meydana gelmiştir. Savaş esnasında Rusçuk şehri muhasara altında iken ateşkes sağlanmış ve Kırîmî ailecek Tekfurdağı'na hicret etmiştir. Hatta yanında Şevban Dede adında bir meczubu da götürdüğü aktarılmıştır.²¹ Tekfurdağı'na hicretinden sonra kendisine muhîb olan Ağaban²² beldesinden bir zat ona bir tekke inşa etmiştir. Burada hizmetini ve irşad faaliyetlerini tamamladıktan sonra İstanbul'a gitmiştir. Tekfurdağı'ndaki meşihat süresine dair herhangi bilgi bulunamamıştır. İstanbul'a avdetinden sonra 1215 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. İstanbul'a ne zaman geldiğine dair bir tarih tespit edilememiştir. Kabri Kulekapı Mevlevihanesinde olup Fasîh Dede türbesi civarındadır.²³ Kulekapı Mevlevihane'sinde medfun olmasının hikmetini oğlu Hasan Kırîmî şu şekilde izah etmiştir: "Hâmîd-i Kırîmî, Mevlânâ'ya gönülden bağlıdır ve Kulekapısı Mevlevihanesinde bulunduğu sıralarda dönemin Kulekapı Mevlevihanesi şeyhinden icazet almış ve halife olmuştur."²⁴ Şeyhinin kim olduğu ve kimden icazet aldığı

¹⁸ Hasan Kırîmî, *Sırat-ı Müstakîm* (Osman Ergin Yazmaları, 360), 3a. Küçük oğlu ifadesini ve küçük oğlu olduğunu aynı eserde bizatihi Hasan Kırîmî kendisi *Sırat-ı Müstakîm*'in 3a.varağında ifade etmektedir.

¹⁹ Hasan Kırîmî, *Sırat-ı Müstakîm* (Osman Ergin Yazmaları, 360), 3a.

²⁰ 1768-1774 yıllarında Osmanlı-Rus Savaşı gerçekleşmiştir. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Osmanlıların Ruslara yenik düşmesiyle sonuçlanmış ve bu savaş sonucu Ukrayna'nın güneyi, Kuzey Kafkaslar ve Kırım, Rusya'nın eline geçmiştir. Bk: Oğuz Aydemir ve Ali Rıza İşıpek, *1770 Çeşme Deniz Savaşı: 1768-1774 Osmanlı Rus Savaşları* (İstanbul: Denizler Kitabevi, 2006), 280; Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006), 218; Metin Bezikoğlu, *The Institute Of Economics And Social Sciences In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree*, (Ankara: Bilkent University, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 43.

²¹ Hasan Kırîmî, *Sırat-ı Müstakîm* (Osman Ergin Yazmaları, 360), 2b.

²² Tekfurdağı'nda Hâmîd Kırîmî adına yapılan tekkenin bulunduğu beldenin Osmanlı dönemindeki adı Ağaban beldesidir. Tekirdağ Valiliği ve Tekirdağ Büyükşehir Belediye Başkanlığı nezdinde yapılan tüm çalışmalara rağmen adı geçen yerin günümüzdeki yerini tespit edilememiştir.

²³ Hasan Kırîmî, *Sırat-ı Müstakîm* (Osman Ergin Yazmaları, 360), 2a.

²⁴ Hasan Kırîmî, *Sırat-ı Müstakîm* (Osman Ergin Yazmaları, 360), 2a.

hususunda bilgi ve belge bulunamamıştır. Ancak vefat ettiği tarihte dönemin Galata Mevlevihanesi şeyhi Şeyh Galib Dede'dir.²⁵ Şeyh Galib'in vefatından sonra postnişin olan kişi Ruhî Dede'dir. Ruhî Dede'nin vefat tarihi de Şeyh Hâmîd ile aynı dönemde olup 1215/1800-1801 tarihinde vefat etmiştir.

1.2. Vefatı

Hamîd-i bî-Nevâ'nın vefat tarihi, yeri ve kabrinin nerede olduğu hususunda üç farklı rivayet söz konusudur. Bu rivayetlerden ilki, 1185/1771 senesinde Tekirdağ'da vefat ettiği ve kabrinin meşihat görevinde bulunduğu dergâhın haziresinde olduğu yönündedir.²⁶ İkinci rivayet ise onun 1215/1800 senesinde İstanbul'da vefat ettiği ve İstanbul'da Galata Mevlevihânesi Kabristanında, İsmâil Ankaravî'nin (ö. 1041/1631) arka tarafındaki açık bölümde medfun olduğuna dairdir.²⁷ Üçüncü rivayet ise 1215/1800 tarihinde irşad vazifesi yürüttüğü Tekirdağ'da vefat edip dergâhının haziresine defnedildiği şeklindedir.²⁸ Ancak oğlu Hasan Kırîmî tarafından vefat tarihi 1215/1800-1801 olarak kesin olarak beyan edildiğine göre 97-98 yaşlarında muammerinden sayılacak kadar uzun bir hayat sürmüştür. Neredeyse bir asır yaşamıştır. Genel olarak kaynaklarda vefat tarihi 1185/1771 verilmektedir.²⁹ Hasan Kırîmîzâde tarafından verilen bilgiye göre 1215/1800-1801 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir ve Sahih Ahmed Dede'nin kabri yakınlarında sırlanmıştır.³⁰ Dolayısıyla kaynaklarda zikredilen hatalı bilgi Kırîmîzâde tarafından tashih edilmiştir.

1.3. Mensup Olduğu Tarikatlar

Kırım'da faaliyet göstermiş birçok tarikat vardır. Bu tarikatlardan biri de Halvetîlik'tir. Halvetî tarikatı Kırım'da önemli şahsiyetler yetiştirmiştir. Bu kişilerden olan Hamîd Kırîmî'nin Halvetîliği hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır.

²⁵ Hafız Hüseyin Ayvansârâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1281), 2/45-46.

²⁶ Bursalı, *Kırım Müellifleri*, 6.

²⁷ Hasan Kırîmî, *Sırat-ı Müstakîm* (Osman Ergin Yazmaları, 360), 2a.; Hasan Kaya, "XIV. yüzyılda Tekirdağ'da Edebiyat, Kültür, Sanat ve Eğitim, Tekirdağlı Divan Şairleri", *Rodosto'dan Süleyman Paşa'ya Tekirdağ* (İstanbul: Kitabevi, 2016), 498.

²⁸ Vassâf, *Sefîne*, 3/348.

²⁹ Vassâf, *Sefîne*, 3/231.

³⁰ Hasan Kırîmî, *Sırat-ı Müstakîm* (Osman Ergin Yazmaları, 360), 2a.

1.3.1. Halvetîliği

Hüseyin Vassâf, Şeyh Hamîd Kırîmî'nin kaleme aldığı etvâr-ı seb'aya dâir risâlesinden hareketle onun Halvetî olduğunu beyan etmektedir.³¹ *Sefîne*'de yer alan ve İbrahim Efendi'den sonra gelen şeyhlerin silsilesi ve Halvetîliğin Cemaliyye koluna ait silsilesini kendisi de Halvetî-Cemâlî kolu şeyhi olan oğlu Muhammed Fakrî Efendi *Mirâtü's-sâlikîn* adlı eserinde zikretmiştir. Tarikat silsilesine ait ayrıntılı bilgiye tarafımızdan yazılan "Bursevî'nin 'Benem' İlahisine Muhammed El-Kırîmî'nin Şerhi ve Tasavvufî Açından Değerlendirilmesi" adlı makalede yer verildiği için bu çalışmada bu silsilelere yer verilmemiştir.³²

1.3.2. Mevlevîliği

Hamîd Kırîmî hakkında "Mevlevîlik tarikatında mürşitlik vazifesinde bulunması zor görünmektedir."³³ şeklinde ileri sürülen görüşler Hamîd Kırîmî'nin oğlu Kırîmîzâde Hasan Kırîmî tarafından kaleme alınan *Sırat-ı Müstakîm* adlı eserinde vermiş olduğu bilgiler ile çelişmektedir. Hasan Kırîmî babasının ömrünün ahirinde Mevlevî olduğu bilgisini vermektedir.³⁴ Oğlu Kırîmîzâde'nin verdiği bilgiler onun Mevlevîlik'ten de icazetli bir şeyh ve *Aşçı Dede* unvanı almış olduğunu göstermektedir.³⁵ Kulekapı Mevlevihane'sinde medfun olduğu ve dönemin Kulekapı Mevlevihanesi şeyhine müntesip olduğu zannedilmektedir. Zira vefatına yakın bir tarihte Şeyh Galip Dede Kulekapı Mevlevihanesinde (Galata Mevlevihanesinde) postnişindir.³⁶

2. Hamîd-i bî-Nevâ el-Kırîmî'nin Eserleri

Hamîd Kırîmî'nin etvâr-ı seb'a konusunda yazdığı iki risâlesi, Tâhâ sûresinin beşinci ayetine tefsîr risâlesi³⁷ ve vahdet-i vücûdu konu alan *Risâle-i Tevhid* adlı Türkçe risâlesi bulunmaktadır.³⁸ Bu eserlerin dışında

³¹ Vassâf, *Sefîne*, 3/231.

³² Kızılkaya, "Bursevî'nin 'Benem' İlahisine Muhammed el-Kırîmî'nin Şerhi Ve Tasavvufî Açından Değerlendirilmesi", 209-212.

³³ Hasan Keskin vd, *Tekirdağ'da Dini Ve Kültürel Hayat*, 437.

³⁴ Hasan Kırîmî, *Sırat-ı Müstakîm* (Osman Ergin Yazmaları, 360), 3a.

³⁵ Bursalı, *Kırım Müellifleri*, 11.

³⁶ Baha Tanman, "Galata Mevlevihânesi" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/317-321.

³⁷ Vassâf, *Sefîne*, 3/256-257.

³⁸ Bursalı, *Kırım Müellifleri*, 11.

bin civarında gazel, ilahisi ve divanının da olduğu da ifade edilmektedir.³⁹ Tarafımızdan yapılan son taramalarda *Nutk-ı Şerif* adıyla yirmi yedi şiiri tespit edilmiştir.

2.1. Mirkätü'l-ma 'rife

Hamîd b. Ahmed el-Kırîmî, *Mirkätü'l-ma 'rife*'nin dibâcesinde eserin adını şu şekilde dile getirmektedir: “Hâzâ Kitâbu *Mirkätü'l-ma 'rife* li Fakrî Hamîd Efendi ibn es-Seyyid Ahmed Efendi.”⁴⁰ Eserde, yoğun bir şekilde akaid, kelim ve tasavvufla ilgili konular işlenmiştir. Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Kırîmî'nin en hacimli ve en önemli eseridir. Eserin başında bu risâleyi 70 yaşına varınca yazmaya başladığını söylemektedir.⁴¹ Günümüzde yazma eserler kütüphanelerinde 2 nüshası bulunmaktadır.

1. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Türkçe Yazmaları 296/2 demirbaş numarasıyla kayıtlı bu eser Hamîd b. Ahmed Kırîmî, *Mirkätü'l-ma 'rife* künyesi ile kayıtlı olup 83 varaktır. (19a-101b).
2. Çorum Hasan Paşa Yazma Eser Kütüphanesi 19 Hk 3223/1 demirbaş numarasıyla kayıtlı bu eser Hâmîd b. Ahmed, *Mirkätü'l-ma 'rife* künyesi ile yer almakta olup 158 varaktır. (1b-158b). Müstensihî Hacı Halil Efendi'dir. Nesih hat ile yazılmıştır.

2.2. Tefsîr-i Ayeti er-Rahmânu 'ale'l- 'arşi's-tevâ

Bu eser, Tâhâ sûresinin beşinci âyet-i şerifinin tefsîri hakkındadır. Yazarı ve risâleyi tanımlamak için şöyle bir başlangıç vardır: “Hazreti eş-Şeyh es-Seyyid Hamîd Kırîmî Efendi hazretlerinin *er-Rahmânu 'ale'l- 'arşi's-tevâ Âyet-i Kerîmesinin Tefsîri* hakikileridir.” Yazar, risâle-i şerifin son kısmında şahsını “Hâdimü'l-fukarâ eş-Şeyh Hamîd bî Nevâ” olarak kaydetmektedir.⁴²

³⁹ Komisyon, “Hamîd-i Bî-nevâ”, 4/86; Kaya, “XIV. yüzyılda Tekirdağ'da Edebiyat, Kültür, Sanat ve Eğitim, Tekirdağlı Divan Şairleri”, 498.

⁴⁰ Eser, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. OE_Yz_0296/02, vr. 19b-101b'de kayıtlıdır. Eser Muhammed Said Efendi adında bir zat tarafından 1226 senesinde istinsah edilmiştir.

⁴¹ Kırîmî, *Mirkätü'l-ma 'rife* (Osman Ergin Yazmaları, 296/2), 20a-20b.

⁴² Kırîmî, *er-Rahman ale'l- 'arşi's-tevâ*, (Osman Ergin Yazmaları, 296/3), 101b.

Başka nüshalarda ise eserin adı *Hazâ risâle-i Şeyh Hamîd Kırîmî Kaddesallâhu sırrahû*⁴³ ve “Hazret-i Şeyh es-Seyyid Hamîd Kırîmî Efendi Hazretlerinin, ‘اسْتَوَى الْعَرْشَ عَلَى الرَّحْمٰنُ’ ‘*Rahmân Arş'a istivâ etti.*’⁴⁴ âyet-i Kerîmesini tefsîr-i hakikileridir rahmetullahi aleyh rahmeten vâsi‘aten”⁴⁵ şeklinde kaydedilmektedir.

Sekiz nüshası bulunan eserin iki nüshası Hamîd Kırîmî'nin *Mirkâtü'l-ma'rif*e isimli eserinin hemen devamında bulunmaktadır. Yazma Eserler Kütüphanelerinde:

1. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Türkçe Yazmaları Kütüphanesi'nde 296/3 demirbaş numarası ile kayıtlı bu nüsha Hamîd b. Ahmed el-Kırîmî, *er-Rahmânu 'ale'l-'arşî's-tevâ* künyesi ile yer almakta olup 5 varaktır. (101b-105b). Nesih hat ile yazılmıştır. Muhammed Said Sermimar bu risâle'yi 1226 senesinde istinsah etmiştir.

2. Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesinde 19 Hk 9223/2 demirbaş numarası ile yer alan bu nüsha Hamîd b. Ahmed, *Tefsîr-i er-Rahmânu 'ale'l-'arşî's-tevâ*, künyesi ile kayıtlı olup 6 varaktır. (159a-165a). 1187/1772 yılında istinsah edilmiştir. Talik hat ile yazılmıştır.

3. Ankara Milli Kütüphanede 06 Mil Yz A 2196/1 demirbaş numarasıyla kayıtlı bu eser Şeyh Hâmîd-i Kırîmî'ye ait *Tefsîru Ayeti er-Rahmânu ale'l-'arş'isteva* künyesi ile kayıtlı bu nüsha 7 varaktır. (1b-7a). 1226/1810 yılında Merkez Efendi Türbedarı Ahmet isimli bir kişi tarafından istinsah edilmiş ve nesih hat ile yazılmıştır.

4. Konya Koyunoğlu Müzesi ve Kütüphanesinde 14490-1 demirbaş numarasıyla kayıtlı eser, Eş-Şeyh Seyyid Hamîd el-Kırîmî, *er-Rahmânu 'ale'l-'arşî's-tevâ* künyesiyle yer almakta olup 8 varaktır. (20b-28a).

5. Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevihanesi nr. 56/4 demirbaş numarasıyla yer alan bu eser *Şeyh Hâmîd bî-Nevâ Kırîmî Risâle-i Şeyh Hamîd-i bî-Neva* künyesi ile yer almakta olup 4 varaktır. (93a-97b). *Risâle-i Şeyh Hamîd-i bî-Neva* künyesi ile kaydedilmiştir ancak eser *er-Rahmânu 'ale'l-'arşî's-tevâ* âyetinin tefsîridir.

6. Millet Yazma Eserler Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu'nda 34 Ae Şeriyye 765 demirbaş numarasıyla yer alan bu eser Kırîmlî Hâmîd

⁴³ Hamîd Kırîmî, “*Risâle-i Tefsîr-i Âyet-i “er-Râhmânu 'ale'l-'arşî İstevâ*”, Milli Kütüphane, Yazmalar, nr. 2196/1, 1b-7a.

⁴⁴ Tâhâ 20/5.

⁴⁵ Hamîd Kırîmî, *er-Rahmân 'ala'l-'arş İstevâ âyetinin tefsîri*, İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 0296, 101b-105b.

Vâridât-ı İlâhiyye künyesi ile kayıtlı olup 8 varaktır. *Vâridât-ı İlâhiyye* diye kaydedilse de er-Rahmânu `ale'l-`arşı's-tevâ ayetinin tefsîridir.

7. Süleymaniye Kütüphanesi, Galata Mevlevihanesi, nr.56/3 demirbaş numarasıyla yer alan bu eser *Kırımlı Şeyh Mahmud Efendi Tefsîri âyet-i İstivâ* künyesi ile kaydedilmiştir. İstanbul Yahya Efendi Matbaası'nda 1288/1872 basılmıştır.

2.3. Risâle fî Vâcibi'l-vucûd

Kaynaklarda *Risâle-i Tevhid* diye de geçmektedir. Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olup her ne kadar ismi *Risâle fî Vâcibi'l-vucûd* olsa da aslında eser İstiva ayetini şerheden farklı bir nüshadır. Matbu bir eserdir.⁴⁶ Şu an için tek nüshası bulunmaktadır. Ankara Milli Kütüphanede 06 Mil Yz A 345/2 demirbaş numarasıyla kayıtlı bu nüsha 9 varaktır. (37a-45b).

2.3. Risâle-i Şeyh Hamîd-i bî-Nevâ

Bu mezkûr eser 1288 yılında İstanbul Edirnekapı'da yer alan Mustafa Paşa Dergâhı'nın şeyhi olan Yahya Efendi'nin matbaasında basılmıştır. Osmanlı Türkçesiyle yazılmıştır. Giriş kısmında Hamîd-i bî-Nevâ yazılı kitapçık şeklinde yer almaktadır. Bu eser Hamîd-i bî-Nevâ'ya ait iki risâle dışında üçüncü başka bir risâleyi de içinde bulundurmaktadır.

2.5. Mürşide Rabt-ı Kalb Etmek ya da Kalpteki Nûrun Mertebeleri Hakkındaki Risâle

Eserde yer alan bu ikinci risâle ise Hamîd Kırîmî'nin insanın hakikatinde bulunan ve seyr u sülûk esnasında kendini hissettirecek olan nûr hakkındadır. Bu risâlenin çalışmaya esas teşkil eden matbu baskısı dışında başka bir nüshasına rastlanılmamıştır.

2.6. Niyâzî-i Mısri'nin Gönderdiği Mektup ve Âyine-i İskenderî Hakkındaki Risâle

Eserde yer alan son risâle ise Halvetiyye şeyhi Niyazî-yi Mısri'nin (ö.1105/1694)⁴⁷ Limni'de sürgün edildiği zamanlarda kardeşi Ahmed Efendi'ye (ö.1114/1702)⁴⁸ yazmış olduğu bir mektubu ve sonrasında

⁴⁶ Bursalı, *Kırım Müellifleri*, 11.

⁴⁷ Hayatı ve görüşleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk: Mustafa Aşkar, *Niyazi-i Mısri Hayatı, Eserleri, Görüşleri* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011).

⁴⁸ Ahmed Efendi hakkında bilgi için bk. Aşkar, *Niyazi-i Mısri*, 69-70.

Âyine-i İskenderî denilen bir kavramın tasavvufî açıklamalarını içermektedir. Mektupta özetle insanoğlunun bu dünya hayatına gönderiliş hikmetine yanıt aranmıştır.

Üç nüshası bulunmaktadır; ikisi matbaa baskısı olup bir tanesi el yazmasıdır.

1. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı *Risâle-i Şeyh Hamîd-i bî-Nevâ* / Şeyh Hamîd Bineva / 23. S / İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda bu künye ile kayıtlıdır.

2. *Risâle-i Şeyh Hamîd-i bî-Nevâ*. / Şeyh Hamîd bî-Nevâ. İstanbul: Şeyh Yahya Efendi Matbaası, 1288. 23 sayfadır. Bu nüsha İSAM Osmanlıca Risâleler Veri Tabanında da vardır.

3. Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevihanesi nr. 56/4 demirbaş numarasıyla yer alan bu eser Şeyh Hâmîd bî-Nevâ Kırîmî *Risâle-i Şeyh Hamîd-i bî-Nevâ* künyesi ile yer almakta olup dört varaktır. (93a-97b). Ancak bu nüshada Niyâzi-yi Mısırî'nin kardeşi Ahmed Efendi'ye gönderdiği mektup bulunmamaktadır.

2.7. er-Risâle A'cubeti fi Hakkı'z-Zikri li Namikihi

Oğlu Hasan Kırîmî tarafından bu esere şerh yazılmıştır. Eserin diğer adı ise *er-Risâle fi Hakkı'z-zikir*'dir. Eserin bu nüshası Konya Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesinde el yazmaları bölümünde 14490 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Müellif bu eseri babasının manevi işareti üzerine şerh ettiğini beyan etmektedir.⁴⁹ Eseri, Şeyh Hâmîd'in 1190/1776 senesinde Tekfurdağı'nda kaleme aldığı anlaşılmaktadır.

2.8. Divan

Mutasavvıf bir şair olan Hamîd Kırîmî'nin binden fazla ilahisi ve gazeli olduğu nakledilmektedir.⁵⁰ Günümüze ulaşan şiirleri yok denecek kadar azdır. Ulaşılabilen mevcut kütüphane kayıtlarında yapılan taramalarda Kırîmî'ye ait bir divana rastalanılmamıştır. Örnek olması açısından tespit edilen bazı şiirlerine burada yer verilecektir.

⁴⁹ Hasan Kırîmî, *Sırat-ı Müstakîm* (Osman Ergin Yazmaları, 360), 3a.

⁵⁰ Komisyon, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977), 4/86.

2.9. Nutk-ı Şerif

Mutasavvıf bir şair olan Hamîd Kırîmî'nin *Nutk-ı Şerifleri* olarak belirtilen eserinde yirmi yedi şiirine rastlanılmıştır. Şiirlerinde ağırlıklı olarak muhabbetullah, peygamber sevgisi, vahdet-i vücûd, vahdet-i şuhûd ve ilahi aşk konuları terennüm edilmektedir. Eser Konya Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesinde 14490-3 numaraya kayıtlı olup bir mecmuanın içinde 47a-51b varakları arasında yer almaktadır. Eserin şimdilik tek nüshası bulunmaktadır. Eserin içeriği, işlenen konular, dili ve kullandığı mahlas ile Hamîd Kırîmî'ye aidiyeti konusunda şüpheye mahal vermemektedir. Ayrıca eser oğlu Hasan Kırîmî tarafından istinsah edilmiştir. Yine bu nüsha içerisinde Yunus Emre'nin *Çıktım Erik Dalına* şathiyesine yazılmış bir şerh risâlesi bulunmaktadır. Bu şathiyeye şerh risâlesinin müellifi Niyâzî-yi Mısırî'dir. Hasan Kırîmîzâde tarafından 1220/1815 tarihinde istinsah edilmiş ve 15 varaktan oluşmaktadır.

Hazreti Şeyh Hamîd Kırîmî Efendi Kuddise'nin (Rha) Nutk-ı Şerifleri'dir.

*Hasretiñle ah u zâr oldum Muhammed Muştafâ
Nar-ı hicrânîñla yanar oldum Muhammed Muştafâ*

*Yanmağa pervane-veş ruhsâr-ı şem 'i cem 'iñe
Cân atarun bî-karâr oldum Muhammed Muştafâ*

*Sünbül-i zülfüñ ucundan bülbül-i âşüfteyim
Gülşen-i vasil içre zâr oldum Muhammed Muştafâ*

*Ey kerem kâni şaba ile eriştir bendeñi
Bir peyâm-ı intizâr oldum Muhammed Muştafâ*

*'Arz-ı 'aşkıñla Hâmid oldu mecnun ey Habîb
Ey aceb sevdaya yar oldum Muhammed Muştafâ*

Yâ Hû

*Ey câna cânan Muştafâ ey derde dermân Muştafâ
Ehl-i niyaza nâz eder ol sırr-ı şâmân Muştafâ*

Şevkiñle devr eyler zaman sayeñdedir ins ile cân
'Uryân olup hep â 'şıkân yoluñda kurbân Muştafâ

Cân şem 'ine pervanedir pervâneye pervâ nedir
'Aşk degildir yâ nedir zâr ile giryân Muştafâ

'Uşşâka şundugün tâ ezel ol cām-ı hamr-ı lem yezel
Hulkuma irdi bî-bedel hicriñle bu cân Muştafâ

Hâmid kuluña kıl nazâr hasretle nice bir gezer
Cânân yüzün sende sezer mir'ât-ı sübhân Muştafâ

Yâ Hû

Ġurbet ilinde niderim ben dost iline giderim
İki cihandan bezerim zaman mekân olmaz baña

Ben dost yüzünü özlerim dostuñ cemâlin gözlerim
Münkerden hâlim gizlerim aman figân olmaz baña

Ben dosta hâlim söylerim zerk u reyâyı neylerim
Hakdır sözüm Hak söylerim gizli nihân olmaz baña

Ben yane yane gelmişim yane yane giderim
'Aşk yolunu berkitmişim şüphe güman olmaz baña

Ben Hâmid-i bî-çâreyim içi taşı hep yâreyim
'Âlemdе bir âvâreyim yahşî yamân olmaz baña

Yâ Hû

Yârdan ayrılmış gönül zârıñla handân oldu dost
Şem '-veş şeb ta sihr-i nârıñla giryân oldu dost

Bülbül-i şürîde-veş her şâm u subh efgân ile
Gülistañından cüdâ vâleh u hayrân oldu dost

*Mest-i mecnun-ı ezel şubhunda tâ şâm-ı ebed
Dil bela-yı şâm hicriñ ile vîrân oldu dost*

*Ne dükenmez derd imiş sevda-yı zülfüñ nagihan
Nâme-i hicri siyâhım ile pâyân oldu dost*

*Mihnet-i derd ile doldu Hâmidin dil-hanesi
Merhem ur zahmına kim ol vaqt olan oldu dost*

*Cânâ kendi eliñde ezel ettiñ bizi icâd
Ağyârı gider padişahım feryâd âh feryâd*

*Ân-ı devr-i ğam küh-ı belâ içre dem-â-dem
Demler çeKerîm âh çekmedi Mecnun ile Ferhâd*

*Âvâreleri şanma ki hasretle yanarlar
'Aşk odinî eşk ile söyündürdî ol üstâd*

*Serde âsılı meykedeniñ âb-ı hevâsı
Çok fitneler icâd eder oldu dâde ah dâd*

*Câna ireli büy-ı 'abîr-i kâkül-i yârîn
Mestâne gezer Hâmid her çi ki bād-ı âbâd*

Yâ Hû

*Derunum inledir derdiñ Muḥammed
Gönül ârâmıdır vîrdiñ Muḥammed*

*Bu bezm-i gamda niceleri bilsem ey dost
'Aceb kimlerle hem-sırdıñ Muḥammed*

*Gönüllerde firâkıñ odı düşdi
'Acep âteşlere verdiñ Muḥammed*

Âyâ vîrâneler ma 'mur olurdu

Harâbe gâra çün girdiñ Muḥammed

*Fe-ḥaşa ol gönül maḥzûn olur mı
Ki lâ tahzen âna derdiñ Muḥammed*

*Ezelden tâ ebed mest oldı Ḥâmid
Çün içdi cur 'a-i 'aşkıñ Muḥammed*

Yâ Hû

*Ey 'aceb bahtlıdur 'aşık gözü gülzâra düşer
Zâhid-i ḥödbîn gör heb gözleri ḥâre düşer*

*Feth-i bâb olsa eger meclis-i yâr her birine
'Aşkıñ didesî yâre zâhid ağıyâre düşer*

*Bezm-i tevḥide gelüp nağme nevâ gûş eyleseler
Şırf vaḥdet bulur 'aşık zâhid inkâre düşer*

*Tobṭolü cilve-i dildârıyla kıbtı bî-şek
Her nefes 'aşığa dîzâr zâhid âvâre düşer*

*Ḥaneḳahında niyâz içre bulunursa bir dil
'Aşığıñ cânına ôd zâhid gör 'âra düşer*

*Ḥâmidâ şüphenmi vâḥ hatm oldığına rûz-ı ezel
'Aşığın meskeni me'vâ zâhidiñ nâre düşer*

Yâ Hû

*Zülfünü kim ki dâkunür böynuna ber-dâr olur
Ḥâb-ı râhat gözden uçar geceler bîdâr olur*

*Büy-ı Raḥmâni meşâmîna erince 'aşığıñ
Lâne-î tenden uçar 'âlem başına dâr olur*

Çeşm-i âhüsîn gören bu cismi ḥayvânı nider

Nür olur başdan āyağa hem ūlŭ'l-ebşār olur

Rŭy-ı zībā ūzre ōl cāh-i zenaḥdānıñ gözün
Zŭlfünüñ herbir telinde cāha ḥüş seyyār olur

Ḥaṭṭının na`aḳşını gören naḳş-ı niğārı neylesun
'Alleme'l esmāi añlar 'āleme mi `mār olur

Ḥāmidā mŭy-ı meyan-ı yāre şarılma yürü
Nice diḳḳat etsin ol kāh yoğ olŭr kāh vār olur

Yâ Hû

Bŭlbŭl-i dil gül görŭp gŭlzār añub aḳlar
'Āşık-ı şeydā gŭzel dizārı añub aḳlar

'Andelibān siḥr gŭlşende nālān oldıḡı
Ḡoncadan bir ḥüş peyām-ı yārı añub aḳlar

Vaşlı gülden her ne denlŭ kām ālursa bŭlbŭlŭm
Dāmen-i pakinden hicrān-ı ḥārı añub aḳlar

Ḥāne-i vaḥdette 'arif vuşlata irse devam
Firḳat eyyamında āhī zārı añub aḳlar

Nüş edŭb cām-ı lebinden mest olcak 'āşıkān
Kāse içre şive-i ruḥsārı anub aḳlar

Serv-i 'ömre esmeden bād-ı ḥazān bu 'arşada
Cān ḳuşu añlar o çimen zār ı anub aḳlar

Ḥāmidā zŭlfü niğārı dākındı çŭn gerdānına
Şanki Mansŭr-ı zamandır dārı anub aḳlar

Yâ Hû

Baña bir ḥāl 'āyān oldı gözŭm aḳlar göñlŭm iñler

Ciger bir kıatre kıan oldı gözüm ağlar gönlüm inler

*Dostuñ ili nihân oldı görünmez bir zamân oldı
İşim ğayet yamân oldı gözüm ağlar gönlüm inler*

*Nâlişimle cihân doldı ahıyla gülşenim şoldu
Bende bilmem ñoldu gözüm ağlar gönlüm inler*

*Harâb dünyâm vîrân oldı gözüm ağlar gönlüm inler
Bilklerim yalan oldı gözüm ağlar gönlüm inler*

*Derviş Hâmîd hayrân oldı gözüm ağlar gönlüm inler
Mestâneler ğiryân oldı dîvâneler `uryân oldı*

Yâ Hû

*Gülleri hayrân eyleyen bülbülü nalân eyleyen
Bir demde biñ kıan eyleyen dostuñ cemâlidir dostlar*

*Gülşeni külhan eyleyen külbe-i gülistân eyleyen
`Âlemi zindân eyleyen yârîñ cemâlidir dostlar*

*Gözünde ğiryân eyleyen zülfünde `uryân eyleyen
Yüzünde nalân eyleyen dostuñ cemâlidir dostlar*

*Toprağı insan eyleyen kıatreyi `ummân eyleyen
Kendine hayrân eyleyen yârin cemâlidir dostlar*

*Hâmîdi bî-cân eyleyen gözyaşını kân eyleyen
Lü'lü ü mercân eyleyen dostuñ cemâlidir dostlar*

Yâ Hû

*Derya-yı `aşka talmışım `âlemde bu sevdâ yeter
Bir yüze hayrân olmuşum cânımda bu me'vâ yeter*

Mest olmuşum sebt olmuşum bâlâ ile pest olmuşum

Hest olmuşam nîst olmuşum her hâlîme Mevlâ yeter

*Bir güle hayran olmuşum bir güne vîrân olmuşum
Bir türlü uryân olmuşum başımda bu gavğa yeter*

*Bir dilbere yâr olmuşam ağıyâre ağıyâr olmuşum
Bir bülbülü şeydâ olmuşum bir âh u vaveylâ yeter*

*Dostuñ gözü yaqtı bizi görsem nola ol gün yüzi
Gör Hâmidîñ her bir sözü aşıklara imlâ yeter*

*Kafeste bu cân ağlar hicriyle cihân ağlar
Gözüm tolu kan ağlar Allah görelim neyler*

*Bu derdi duyan ağlar canına kıyan ağlar
Hasretle yanan ağlar Allah görelim neyler*

*Aşkıyla zaman ağlar âhiyla fiğân ağlar
Derd ehli her ân ağlar Allah görelim neyler*

*Bir kaşı kemân ağlar bir serv-i revân ağlar
Bir piri çevân ağlar Allah görelim neyler*

*Bir köşede can ağlar ciğerdeki kan ağlar
Hâmid yamân ağlar Allah görelim neyler*

Yâ Hû

*On sekiz biñ âlemin icmali kur'an'ındadır
Mazhar-ı nûr-ı ahadsın cümle fermanıñdadır*

*Muşhafısın Haqqıñ eşyây-yı kamu her ne ki vâr
Cümle âyât-ı â zâm bir bir seniñ şanıñdadır*

*Gayret et gayriyyeti aradan sür gel aradan ârifâ
Bes erişir maţlubuñ gör kim ger dükkânıñdadır*

*Eynemadan bir sebķ âl gir ma 'arif baħrine
Sümme vechullahı gör kim bi misal yanıñdadır*

*Ķalma ĩubâ dalına ķo cenneti ey Zâhidâ
Vaşl-ı yâr ol ĩuri ğulman cümle divânıñdadır*

*Padişahı aşķa ķul ol zühdüñi ko Ħamidâ
Vuşlatı cânân dilerseñ durma devranıñdadır*

Yâ Hû

*Mazhar-ı nûr-î Ħüdâdır göñlümüz
Taşramızdan bilinmez ķun ĩalimiz*

*Bir sema-yı pür dıyâdır göñlümüz
Ħokka-i gevher nümâdır göñlümüz*

*Gezme İskender gibi şahrâları
Bir dem içre seyr eder 'âlemleri*

*Âb-ı Ħıdıra âşinâdır göñlümüz
'Âlem-i nûra cilâdır göñlümüz*

*Naķşımız naķķâşımız menķüşumuz
Çünkü 'aks oldi göñülde vech-i yâr*

*Noķtaları maħv-ı fenâdır göñlümüz
'Arş olursa hem sezâdır göñlümüz*

*Mazhar oldi vahdete tevħid ile
Her ta 'ayyünden kesildi bu göñül*

*Cilve eyler mehliķâdır göñlümüz
Lâ ta 'ayyünden humâdır göñlümüz*

*Zerre-i nâ-çîr içinde dürç olan
Ey Kırîmi bir gedâdır göñlümüz*

Yâ Hû – Murabb’a

*Meclisi rûz-i elestte mest olan mestâneyiz
Sâkî-yi cam-ı ezelde set olan vîrâneyiz*

*Zâhid biz bezmimizde dehşete düşmüşüz
Câmımız cihân-nümâ güñ best olan kâşaneyiz*

Yâ Hû

*Çamu dertlerim söylerem sırrıyım söylenmez söylenmez
Bildigimi fâş eylerem sırrıyım söylenmez söylenmez*

*Mestliğimden haber verdim her hâlimden eser verdim
Gizlice dostum sordum sırrıyım söylenmez söylenmez*

*Uşlulardan haber olmaz dîvâneden kimse şormaz
Benden bunu kimse ummaz sırrıyım söylenmez söylenmez*

*Bu âvârelikten kimse geçmez mecnun iline yol açmaz
Manşurı gör dârdan kaçmaz sırrıyım söylenmez söylenmez*

*Mestânelik hoş hâl imiş zühd ü takvâ vebâl imiş
Derviş Hâmid hayâl imiş sırrıyım söylenmez söylenmez*

Yâ Hû

*Nigârım yanma gülmez gönül îlenmez îlenmez
Benim bu hâlîmi şormaz gönül îlenmez îlenmez*

*Tesellisiz gönül olmaz benim gönlüm ânı bulmâz
Gözüm gülse gönül gülmez gönül îlenmez îlenmez*

*Gönül maḥbûbunî bulmaz niçün bulmaz niçün bulmaz
Gülirse güldüğün bilmez gönül îlenmez îlenmez*

*Bu meydâne kişi gelmez kişi tehî (tenha)kalmaz
Međer `ârîn yere calmaz gönül îlenmez îlenmez*

*Ġarîb Hâmid yaşını silmez ezel gülmez ebed gülmez
Bir belâ yôķ âña gelmez gönül îlenmez îlenmez*

Yâ Hû

*Gönül meyhanesi mestânesiyüz biz
Ezel `aşkınnıñ harâb vîrânesiyüz biz*

*Bizimdir bezm-i ğamda cûra `yı hicrân
O bezmin cür`ası divânesiyiz biz*

*Ezeldendir belâ `uşşâķa bilmiş ol
Velî şimdi yanar pervânesiyüz biz*

*Dü `âlem kaydına girmez eñ ednâımız
Feraġat iklimi şâhânesiyiz biz*

*Bizi bizden suâl etme yürî zâhid
Ledün `ilminin? dürdânesiyiz biz*

*Dâķındı zülfü yârî boynûna Hâmid
Bu meydânın `aceb merdânesiyüz biz*

Yâ Hû

*A `şk yüzünden tecellî eyledi Allah'ımız
Bülbülü hayrette ķodu gülşen içre âhımız*

*Devlet-i dünyâ ve `uķbâ `izzetinden geçmişiz
`Iyd u vaşlı burcuna âh gelmeye mi ôl mâhımız*

*Sînemizde nâr-ı hasret destimizde câm-ı `aşķ
Şanma zâhid bizleri yitirmişüz biz râhımız*

*Terk-i cân ettik cihân kaydına hergiz girmez
Bes durur 'âlem içinde bu harâbatgâhımız*

*Dergâhında ol şehiñ haki rehrîzi Hâmidâ
'Aşkıla ile şarulup gitmekdir penâhımız*

Yâ Hû

*Bir şehnâmeden sehm âtıldı yine ol mehpâreden
Şan belâ ehli zehrîni içmiş seba 't-ü seyyâreden*

*Târumâr etti vücûd iklimin sırrı tâ kadem
Âteş-i süzâna döndüm reng-i âteş-pâreden*

*Mushaf-ı veçhinde zülfi âyeti ve'l-leyledir
Ol aţlarda kâşları tuğra çeker senhâreden*

*Çeşm-i âteş sözüyle yakdı cihânî sert-e-ser
Kaddü ger kaddim bu ger rahm eylemez bî-çâreden*

*Rengi lâl oldum leb-i la 'linden bilmem nidem
Ġamze-i nâzeniyle mest oldum çekildim âradan*

*Hâmidâ cândan geçüp canâna vâsıl ol yürü
Vâdi hicrâniyle kalma geç bu nefsi emmâreden*

Yâ Hû

*Âç gözüñ aġyâre şanma yâre bak
Yâr iken aġyâr olan dildâre bak*

*Şeş cihetten vechini ızhar eyleyüp
Bî-cihet mahfî olan envâre bak*

*Küntü kenzin çok hafâya cevherin
Şehr-i dilde 'arş eden pâzâra bak*

*Basma ađyar eline hergiz kadem
Gizli dem ur Şohbeti ayyare bak*

*Vârlık ile çok göründün Hâmidâ
Gel bu vârlık dağı yokluklâre bak*

Yâ Hû

*Ėam köşesini beklemeden uzun efkârım yok
Dem i dem inlemeden ağlamadan Ėayrıca kârım yok*

*Bu derdi kime söyleyeyim ađlayayım ben
Bir kimse o nîstet bir perde karârım yok*

*Âteşgededir sine-i süzân ammâ ki nihândır
Dil meykededir çeşm-i mest ammâ ki ĥammarem yok*

*Her uğvuma bir âteş-i süzân düşmede ey yâr
Andâ mı lerzân cânıma giryân leyl-i nehârım yok*

*'Aşkın yeli yüzün Ėülü zülfün kâkülü cânâ
Ėam bahırına düşürdü beni amma kenârım yok*

*Veçhiñ Ėüneşi âteş-i ruĥsarına karşı
Pervâne imiş Hâmid yanmaca bir yanarım yok*

Yâ Hû

*Âhıma bedel ĥâlîme benem Ėayri ko âhım yok
Cânânıma dil vermede bir zerre Ėünâhım yok*

*Faşlı Ėüle erdim Ėülü gördüm Ėülü buldum
Bûlbûl gibi pilerim Ėülşen gibi tekye-i penâhım yok*

*Bezminde Őehiñ pervâne gibi her Şeb nigârenem
Ruĥsarına can vermede perva âhla vâhım yok*

'Aşkîñ beni bir hale kodu ey gül rai `na
Dârât-ı çeşm-i taht-ı Süleymana nikâhım yok

Eser ki şehâ Hamid maḥzuni kanî gamındadır
Şehbâzî gönül vecdi bu gün şâhîn şâhım yok

Yâ Hû

Vech-i yâre perde olmaz sûre-i Rahmâna bak
'Âşîka mürşid sorulmaz a `lleme'l Kurâna bak

Gülşen içre gülşen olmaz bülbül etmezse fiğan
Gonca-i handân eden ol bülbül-î nâlâna bak

Noḡta-i dilde kamu levḥ u kalem olmuş nihân
Dâne-i haşhaş içinde baḥr-i bî pâyâna bak

Kâh cemâle kâh celâle mazḥar olmuş â `şîkân
Kâh güler kâh kanlı yaş ağlar yürür merdâne bak

Ṭılsım-ı tenden göçüp cân gencine îr zâhidâ
Mekteb-i `irfan içinde hikmet-i Loḡmâna bak

Bâş açûk yâlin ayâḡ bezmimizde zârî kııl
Hâmidiñ her bir sözünde dürrüyle mercâne bak

Yâ Hû

Hasretiñle sinem oldu şerḥa şerḥa ez firâḡ
El-firâḡ âh el-firâḡ âh el-firâḡ âh el-firâḡ
Nâlişim tuğuî cihâni eritti derd-i iştiyâḡ
El-firâḡ âh el-firâḡ âh el-firâḡ âh el-firâḡ

Tâbiş-i `aşkıma mazḥar oldu l `al-i şeb-i çerâḡ
Derd-i âhımdan numune oldu zulmet-i şeb-i muḥâḡ
Bezmemimiz de çarḥa girdi ne felek bu tımṭurâḡ
El-firâḡ âh el-firâḡ âh el-firâḡ âh el-firâḡ

*Dostlarım incitmeñiz sinem dökendir dost hak
Kalma nûrum taşrada gel gir içeru câna bak
Ey ğarib bî-çâre Hamid düşdüñ elden baş ayak
El-firâk âh el-firâk âh el-firâk âh el-firâk*

Yâ Hû

*Biz yâr ile hem-yâr idik evvel bâdeler içtik
Biz bülbülü hemzâr idik evvel şâdiyi geçtik*

*Bir mahrem-i hemzâr idik evvel bezmine dostuñ
Biz `aşık-ı demsâz idik ol vâdiyi geçtik*

*Biz dost ile hem dost idik evvel bezm-i kademde
Biz badele hem dost idik evvel badeyi geçdik*

*Biz mürġi hûş-ı elhân idik evvel bâġa ermede
Biz vâsıl-ı cânân idik evvel yadeti geçtik*

*Bir nokta-i hamra idik evvel veçhine dostuñ
Biz Hâmid-i şeydâ idik evvel zâdeti geçtik*

2.9.1. Şiirlerde İşlenen Tema ve Nutk-ı Şerîf'in Tasavvufî Açıdan Değerlendirilmesi

Sûfî şair olan Hamîd Kırîmî'nin *Nutk-ı Şerîf*i tasavvufî içerik olarak oldukça yoġundur. Bir makaleden daha kapsamlı bir çalışma gerektirmektedir. Bu çalışmadaki amaç Konya Koyunoġlu Yazmalar Kütüphanesinde rastlanılan Hamîd Kırîmî'nin bilinmeyen şiirlerini muhtevi olan *Nutk-ı Şerîf*i ni hem ilim dünyasına tanıtmak ve kazandırmak hem de şiirlerindeki tasavvufî konulara özet bir şekilde kuş bakışı değerlendirmede bulunmaktadır. *Nutk-ı Şerîf*, Kırîmî'nin diġer eserleri de dikkate alınarak yapılacak bir tez çalışmasına konu olacak kadar kapsamlıdır. *Nutk-ı Şerîf*i ilim dünyasına kazandırma amacıyla kaleme alınan makalede kapsamlı bir değerlendirme çalışmanın hacmini büyütecektir. Konuyla ilgili yapılacak çalışmalar yeni araştırmacıları

beklemektedir. Kısa bir değerlendirme için aşağıda farklı başlıklar altında özet olarak tasavvufi konulara kısmen değinilmiştir.

2.9.1. Şiirlerin Değerlendirilmesi

Şiirlerinde zaman zaman Yunus Emre, Niyâzî-yi Mısrî'nin ve Mevlânâ'nın tesirleri görülmektedir. Mevlânâ'ya karşı muhabbeti olan Hamîd Kırîmî ömrünün ahirinde Mevlevîlik'te bir mertebe olan *Aşçı Dedelik* makamına kadar yükselmiş, İstanbul'da 1215/1800 yılında vefat etmiş ve Galata Mevlevihanesi haziresinde sırlanmıştır. Şu beyitler Mevlânâ'nın etkisini göstermektedir:

*Hasretiñle sinem oldu şerha şerha ez firāk
El-firāk āh el-firāk āh el-firāk āh el-firāk
Nâlişim tıduı cihānı eritti derd-i iştıyāk
El-firāk āh el-firāk āh el-firāk āh el-firāk
Tâbiş-i 'aşkıma mazhar oldu l'al-i şeb-i çerāk
Derd-i āhımdan numune oldu zulmet-i şeb-i muhāk
Bezmimiz de çarha girdi ne felek bu tımçurāk
El-firāk āh el-firāk āh el-firāk āh el-firāk
Dostlarım incitmeñiz sinem dökendir dost haķ
Kılma nürum taşrada gel gir içeru cāna baķ
Ey ğarib bî-çāre Hamid düşdüñ elden baş ayāk
El-firāk āh el-firāk āh el-firāk āh el-firāk⁵¹*

Ayrıca divan edebiyatının önemli figürlerinden olan âşık(sûfi) zahid çatışması Hamîd Kırîmî'nin şiirlerinde de görülmektedir. Tasavvuf tarihinde zühd hareketlerinin başlangıcı Peygamber Efendimiz (a.s) dönemine kadar uzanmaktadır. Zühd hayatı zâhid sahabeler ve onların yolundan giden zahidlerin devam ettirdiği yaşam biçimidir.⁵² Ancak hicri ikinci yüzyıldan itibaren dejenerasyona uğrayan zühd akımı ve zahid kavramı daha sonraki dönemlerde ham, kaba, softa, samimiyetsiz, riyâkâr kişi anlamında kullanılmaya başlanmıştır.⁵³ İskender Pala: *Zâhid* kelimesini, “Kaba, sofû, Allah'ın emirlerini yerine getirmekle birlikte,

⁵¹ Hasan Kırîmizâde, *Nutk-ı Şerif*, (Konya: Konya Koyunoğlu Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi, Yazmalar 14490-3), 51b.

⁵² Heysemî, Ali b. Ebîbekr, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid* (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l- Arabi, Beirut, ts), 9/192. Ayrıca bk: Kadir Özköse, Zühd ve Sûfilerin Zühde Yükledikleri Anlam Tasavvufta Dünyevileşmeye Tepkisel Yaklaşım, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2002) 176-194.

⁵³ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (İstanbul: Kültür Bakanlığı, 2000), 421.

şüpheli şeylerden de kaçınan kişi” olarak tarif etmektedir. Bu tiplerin karakteristik özelliklerini şu şekilde dile getiren Pala: dinî konularda anlayışı kıt, her işin dış kabuğunda kalan derinlere inmesini beceremeyen ilim ve imanı ancak dış görünüşüyle anlayan bunu da ısrarla başkalarına anlatan ve durmadan öğütler vererek toplumu ıslah ettiğini zanneden kişiler olarak tanımlamıştır. Daracık dünya görüşü içine sıkışıp kalmışlardır. Dar kalıplı bilgilere bağlı, şekilci ve hayatın acemisidirler. Bu bakımdan çoğu zaman gülünç duruma düşerler. İman hususunda hiçbir zaman hakikate ulaşamamışlardır ve samîmiyetleri yoktur. Şairler daima zâhidin karşısında ve âşığın yanındadır. Zâhidde olan âşıktadır. Bu bakımdan geçimsizdirler. Zâhid, aşkı inkâr ettiği için bu duruma düşmüştür. Zâhidlerin emelleri cennete kavuşmaktır ama güzellikleri göremezler. Başkalarına elem ve ıstırap verirler. Bu bakımdan alaya alınırlar. Riyâkârdılar, öyle ki ellerinden ve dillerinden tesbih eksik olmaz.”⁵⁴ diyerek konuyu özetlemiştir. Bu tiplerde işin özünü kavrayamamış, şeriatın zahirini de tam anlayamamış kişiler çevresindekilere hep çatık kaşla bakan insanların bütün davranışlarını haram olduğu gerekçesiyle kınayan zâhid, rindin tersine dünyasını ve âhiretini kazanma kaygısı taşıyan kişidir. Hırslıdır, açgözlüdür, başkalarına yüksekte bakar, özü ile sözü bir değildir, ikiyüzlüdür, biçimcidir, insanın içine değil, dış görünüşüne ve kalıbına değer verir. Divan şairi rindin ağzından bazen alaycı bazen ağırbaşlı bazen de isyan eden ya da öğüt veren bir dille yüzyıllar boyu zâhîde çatmış ve zâhid insan tipini kınamıştır.”⁵⁵ Kırîmî'nin zahidlere bakış açısı da yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda olup bu durumu şu dizelerle ifade etmiştir:

*Ey 'aceb bahthıdır 'aşığ gözü gülzâra düşer
Zâhid-i hōdbîn gör heb gözleri hâre düşer
Feth-i bâb olsa eger meclis-i yâr her birine
'Aşığın dîdesî yâre zâhid ağıyâre düşer
Bezm-i tevhîde gelüp nağme nevâ gûş eyleseler
Şırf vahdet bulur 'aşığ zâhid inkâre düşer
Tobtolü cilve-i dildârıyla kıbtî bî-şek
Her nefes 'aşığa dizâr zâhid âvâre düşer
Hanekahında niyâz içre bulunursa bir dil
'Aşığın cânına öd zâhid gör 'ara düşer*

⁵⁴ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 421.

⁵⁵ Mine Mengi, *Divan Şiiri Yazıları* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2000), 216-217.

*Hâmidâ şüphenmî vâ'r hatm oldığına rüz-ı ezel
'Aşığın meskeni me'vâ zâhidiñ nâre düşer*⁵⁶

a) İlahi Aşk

Arapça'da "İşk" kökenli bir kelime olan aşk, sözlükte sevdâ, aşığın bütün varlığıyla kendini sevdiğine adanması, gözlerinin kör olması ve ondan başkasını görmemesi, meftûn olmak, bağlanmak, sevgiliye aşırı düşkünlük ve kalpteki ateş manalarında kullanılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de, "eşedd-i hubb" olarak geçen *aşk* kelimesi *aşeka- sarmaşık gibi sardı* anlamında kullanılarak sarmaşık bitkisine teşbih edilmiştir. Bu benzetme sarmaşığın sarıp sarmaladığı ağaç veya bitkinin suyunu çekmesi, sardığı ağacı kurutmasından dolayı âşık olan kişinin bütün benliğini kaplayan aşk ateşi âşığı sevdiğinden başkasını düşünemez hale getirir, yemeden içmeden keser, sararıp soldurur. Aşka müptela olan kişinin tedavisi ve çaresi ise sevgili ile vuslattır.⁵⁷

Kırîmî'nin tasavvuf anlayışının ana teması da ilahî aşktır. İlahi aşkla yanıp tutuşmuş olan Kırîmî, aşk şarabını içip mest olan ilahî aşkın sarhoşudur. Aşk ateşiyle yanmaktan memnun olan ve bu dertten kurtulmayı arzulamayan aşkın sarhoşluğundan ayılmak istemeyen bir sûfidir. Kırîmî, bir mürşid-i kâmil rehberliğinde sâlikin seyr ü sülûka başlamasını ve ilahi aşkın tadını almasını ister. Beyitlerden anlaşılan Kırîmî aşk ile manevi halleri yaşamıştır. Şu beyitlerde o, bu durumu dile getirmektedir:

*Derya-yı 'aşka talmışım 'âlemde bu sevdâ yeter
Bir yüze hayrân olmuşum cânımda bu me'vâ yeter
Mest olmuşum sebt olmuşum bâlâ ile pest olmuşum
Hest olmuşam nîst olmuşum her hâlîme Mevlâ yeter*⁵⁸

.....

*Biz yâr ile hem-yâr idik evvel bâdeler içtik
Biz bülbülü hemzâr idik evvel şâdiyi geçtik
Bir maḥrem-i hemzâr idik evvel bezmine dostuñ*

⁵⁶ Kırîmî, *Nutk-ı Şerif*, Hasan Kırîmîzâde, *Nutk-ı Şerif*, (Konya: Konya Koyunoğlu Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi, Yazmalar 14490-3), 48a.

⁵⁷ Ebû Nasr İsmail b. Hammâd Cevherî, *es-Sihâh*, thk. Emil Bedî'Yakub, Muhammed Nebil, (Beirut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1420/1999), 2/525; İbnü'l-Arabî, *İlâhî Aşk*, çev. Mahmut Kanık, (İnsan Yayınları, İstanbul 2005), 71; Süleyman Uludağ, "Aşk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 1991), 4/11-17; Ethem Cebecioglu, *Tasavvuf Terimleri Deyimleri Sözlüğü* (Ankara: Ağaç Yayınları, 2009), 120.

⁵⁸ Kırîmîzâde, *Nutk-ı Şerif*, (Yazmalar 14490-3), 48a.

*Biz 'âşık-ı demsâz idik ol vâdiyi geçtik
Biz dost ile hem dost idik evvel bezm-i kademde
Biz badede hem dost idik evvel badeyi geçdik
Biz mürği hûş-ı elhân idik evvel bâğa ermede
Biz vâsil-ı cânân idik evvel yadeti geçtik
Bir nokta-i hamra idik evvel veçhine dostuñ
Biz Hâmid-i şeydâ idik evvel zâdeti geçtik⁵⁹*

Başka bir beyitte ise:

*Vech-i yâre perde olmaz sûre-i Rahmâna bak
'Âşıkâ mürşid şorulmaz a'lleme'l Kurâna bak
Nokta-i dilde kamu levh u kalem olmuş nihân
Dâne-i haşhaş içinde baır-i bi pâyâna bak
Kâh cemâle kâh celâle mazhar olmuş â 'şıkân
Kâh güler kâh kanlı yaş ağlar yürür merdâne bak⁶⁰*

Maşuk için can vermekten çekinmeyeceğini, ilahi aşk için tüm varlığından geçeceğini ve bundan dolayı ah u vah etmeyeceğini şu dizelerde dile getirir:

*Devlet-i dünyâ ve 'ukbâ 'izzetinden geçmişiz
'Iyd u vaşlı burcuna âh gelmeye mi öl mâhimuz
Terk-i cân ettik cihân kaydına hergiz girmez
Bes durur 'âlem içinde bu harâbatgâhımız
Dergâhında ol şehiñ haki rehrîzi Hâmidâ
'Aşkıla ile şarulup gitmekdir penâhımız⁶¹*

.....

*Bezminde şehiñ pervâne gibi her şeb nigârenem
Ruşşarına can vermede perva âhla vâhım yok⁶²*

Kırîmî, seyr ü sülûkte aşkın aşk ateşiyle yanıp tutuşmasını, aşkın ateşinde yanıp kavrulmayan kişinin aşkında samimi ve ihlaslı olmadığını beyan etmektedir. Aşkın ateşinde yanmayan kişilerin mânevî yolculukta terakkî kaydedemeyeceğini ayrıca mürşidin kendisine verdiği talimatlardaki incelikleri anlayamayacağını, sâlikin, âşık olmasının kendisini fenâ makamına kavuşturmasıyla sonuçlanacağını, yokluk ilmini tahsil edip tüm benliğinden geçip kayıtlardan sıyrılmayanların “Ölmeden

⁵⁹ Kırîmîzâde, *Nutk-ı Şerif*, (Yazmalar 14490-3), 48a.

⁶⁰ Kırîmîzâde, *Nutk-ı Şerif*, (Yazmalar 14490-3), 51b.

⁶¹ Kırîmîzâde, *Nutk-ı Şerif*, (Yazmalar 14490-3), 50b.

⁶² Kırîmîzâde, *Nutk-ı Şerif*, (Yazmalar 14490-3), 51a.

önce ölünüz.”⁶³ sırrına vakıf olarak irâdî mevdi gerçekleştiremeyeceğini beyan etmektedir. Eğer sâlik yukarıda zikredilen vasıfları aşkı ile gerçekleştirebilir ise merd-i kâmil olarak vuslata nail olacağını söylemektedir.

*Nutk-ı Şerif*te yoğun bir şekilde işlenen ilahi aşk, Kırîmî'nin tasavvuf anlayışında önemli yer tutmaktadır. Allah sevgisini gönlüne nakşettiğini, aşkın derdine düştüğünü ancak içine düştüğü aşk belasından şikâyet etmediğini, halinden razı olduğunu dile getirmiş şuttar ehli, Hak aşığı, ilahi aşkın sarhoşu bir sûfidir. Şu beyitlerde bu açık bir şekilde dile getirilmiştir:

*Göñül meyhanesi mestânesiyüz biz
Ezel 'aşkıñıñ harâb vîrânesiyüz biz
Bizimdir bezm-i ğamda cûra 'yı hicrân
O bezmin cür'ası divânesiyiz biz
Ezeldendir belâ 'uşşâka bilmiş ol
Velî şimdi yanar pervânesiyüz biz*⁶⁴

Nail olduğu lütuflar ve ilahi sırlara aşk-ı ilahi ile nail olduğunu dile getirmiştir:

*A 'şk yüzünden tecelli eyledi Allah'ımız
Bülbülü hayrette kodu gülşen içre âhımız
Devlet-i dünyâ ve 'uqbâ 'izzetinden geçmişiz
'Iyd u vaşlı burcuna âh gelmeye mi öl mâhımız
Sînemizde nâr-ı hasret destimizde câm-ı 'aşk
Şanma zâhid bizleri yitirmişüz biz râhımız
Terk-i cân ettik cihân kaydına hergiz girmez
Bes durur 'âlem içinde bu harâbatgâhımız
Dergâhında ol şehiñ haki rehrîzi Hâmidâ
'Aşkıla ile şarulup gitmekdir penâhımız
Âhıma bedel hâlîme benem ğayri ko âhım yok
Cânânıma dil vermede bir zerre günâhım yok*⁶⁵

.....

*Bezminde şehiñ pervâne gibi her şeb nigârenem
Ruğşarına can vermede perva âhla vâhım yok
Ğam köşesini beklemeden uzun efkârım yok*

⁶³ İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafa ve Müzili'l-İlbâs*, (Beirut: Müessesetü Menahilü'l-İrfan, ts), 2/195,

⁶⁴ Kırîmîzâde, *Nutk-ı Şerif*, (Yazmalar 14490-3), 50a.

⁶⁵ Kırîmîzâde, *Nutk-ı Şerif*, (Yazmalar 14490-3), 50b.

*Dem i dem inlemeden ağılamadan ğayrıca kârım yok*⁶⁶

b) Vahdet-i Vucûd

Hamîd Kırîmî'nin şiirlerinde vurgulamış olduğu tasavvufî düşüncelerinden biri de vahdet-i vucûddur. Âlemde Hakk'ın varlığından başka varlık olmadığını diğer varlıkların mecâzî ve gölge varlıklar olduğunu Allah'ın isim ve sıfatlarının âlemde tecellisinden başka bir şey olmadığını dizelerinde dile getirmiştir. Yani zerrenin vücûdu gibi kendi vücûdunun da mevhûm bir varlık olduğunu söylemektedir. Vahdet-i vücûd düşüncesinde âlemde Vücûd-ı Hakîkî'nin varlığından başka vücûd yoktur. Diğer varlıkların vücûdu mevhûm ve mecâzîdir.

Mutasavvıflarda vücûdun bir olduğuna dair görüşlere zühed döneminde rastlanılmamaktadır. Tasavvuf döneminde ilk örneklerine Cüneydi Bağdâdî (ö. 297/909), Bayezîd-i Bistâmî (ö. 234/848), Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/922) gibi sûfilerin şiirlerinde ilk nüvelerine rastlanılan tevhid ve varlığın birliği gibi konular daha sonra Muhyiddîn İbnü'l-Arabî ile sistemleşmiştir. Vahdet-i vücûd görüşünün taraftarı olduğu kadar muhalifleri de vardır. İbnü'l-Arabî'yi varlığın birliği düşüncesinden dolayı küfürle itham edecek kadar ileri gidenler de olmuştur. Vücûd-ı Mutlak'ın varlığın hakikati ve varlığın Vücûd-ı Mutlak'ın zuhûratından başka bir şey olmadığı düşüncesi her dönemde birçok sûfî tarafından benimsenmiş, konu ile ilgili birçok eser kaleme alınmıştır. Özellikle şair mutasavvıfların şiirlerinde sıkça rastlanılmaktadır. *Nutk-ı Şerifte* de karşımıza çıkan vahdet-i vücûd anlayışı müellifimiz Şeyh Hamîd el-Kırîmî tarafından da kabul edilmiştir. Zevkî bir marifet bilgisi olan vahdet-i vücûd, zevkî tecrübe ile âlemde varlığın bir olduğunu Hakk'ın varlığından ibaret bulunduğunu vücûdun Hakk ve O'nun tecellilerinden ibaret olduğunu müşahede etmektir. Varlıklar dünyasında Vücûd-ı Hakîkî'nin Allah olduğunu "Bizim varlıklarımız ademdir. Vücûd-ı Mutlak olan sensin, cümle mevcûdâtın hepsi mümkün varlıklardır, sen Vacibü'l-Vücûd olansın ve cem-i mümkünât fânîdir, onlar da ademdir. Onların varlık âleminde zuhûru seninledir. 'Bu yüzden Cenabı Zât'ı Bari'ye Vücûd-ı Mutlak denir' diyerek Kırîmî vahdet-i vücûd düşüncesini benimseyerek bu ekolün on sekizinci yüzyılda takipçilerinden olmuştur.⁶⁷ Vahdet-i vücûdu konu edinen şiirlerinden örnekler şunlardır:

⁶⁶ Kırîmîzâde, *Nutk-ı Şerif*, (Yazmalar 14490-3), 51a.

⁶⁷ Kırîmîzâde, *Sırat-ı Müstakîm* (Osman Ergin Yazmaları, 360), 6a.

Âç gözüñ ağıyâre şanma yâre bak
Yâr iken ağıyâr olan dildâre bak
Şeş cihetten vechini ızhar eyleyüp
Bî-cihet maḥfî olan envâre bak
Küntü kenzin çok hafâya cevherin
Şehr-i dilde `arż eden pâzâra bak
Basma ağıyar eline hergiz kadem
Gizli dem ur şohbeti ayyare bak
Vârlıḡ ile çok göründün Hâmidâ
Gel bu vârlıḡ dağı yokluklâre bak⁶⁸

c) Merâtib-i Vucûd

Beyitlerinde merâtib-i vücûda da işaret etmiş ve bu yönüyle de İbnü'l-Arabî'nin tesirlerini yansıtmıştır. Vahdet-i vücûd görüşünde âlemin Hakk'ın zuhûrundan ibaret olduğunu zuhûrâtın mertebelere göre değişik isimlerle anıldığını söylemektedir. Merâtib-i vücûdda yedili tasnifi benimsemiştir.

Noḡtaları maḥv-ı fenâdır gönlümüz
'Arş olursa hem sezâdır gönlümüz
Mazḡar oldı vahdete tevḡid ile
Her ta 'ayyünden kesildi bu göñül
Cilve eyler mehlikâdır gönlümüz
Lâ ta 'ayyünden humâdır gönlümüz
Zerre-i nâ-çîr içinde dürç olan
Ey Kırîmi bir gedâdır gönlümüz⁶⁹

İnsan-ı kâmil mertebesinin peygamberimiz tarafından temsil edildiğini şu beyitleri ile dile getirmiştir:

Muşḡafısın Ḥaḡḡıñ eşyây-yı kamu her ne ki vâr
Cümle âyât-ı â `zâm bir bir seniñ şanıdadır⁷⁰

Ancak onun ümmetinden seyr ü sülûk terbiyesinden geçen nefsinin tezkiye etmiş, kalbini tüm manevi marazlardan arındırılmış, kemâlâta ermiş kâmillerin de insan-ı kâmilin sembolü olan Efendimizi temsilen bu mertebeye vasıl olacağını kabul etmektedir.

⁶⁸ Kırîmizâde, *Nutk-ı Şerif*, (Yazmalar 14490-3), 50b.

⁶⁹ Kırîmizâde, *Nutk-ı Şerif*, (Yazmalar 14490-3), 49b.

⁷⁰ Kırîmizâde, *Nutk-ı Şerif*, (Yazmalar 14490-3), 49b.

Zaman zaman şiirlerinde vahdet-i şuhûd düşüncesinin izlerine de rastlanılmaktadır. Hamîd Kırîmî'nin *er-Risâle fi Hakkı'z-Zikr* adlı eserine oğlu Hasan Kırîmîzâde tarafından kaleme alınan *Sırat-ı Müstakîm* adlı şerhte daha sık rastlanılan vahdet-i şuhûd⁷¹ tesiri şiirlerinde de görülmektedir.

Âç gözün âgyâre şanma yâre bak
Yâr iken âgyâr olan dildâre bak
Şeş cihetten vechini ızhar eyleyüp
Bî-cihet mahfî olan envâre bak
Küntü kenzin çok hafâya cevherin
Şehr-i dilde `arz eden pâzâra bak
Basma âgyar eline hergiz kadem
Gizli dem ur şohbeti ayyare bak
Vârlık ile çok göründün Hâmidâ
Gel bu vârlık dağı yokluklâre bak⁷²

d) Peygamber Sevgisi

Şiirlerinde peygamber sevgisini işleyen Hamîd Kırîmî peygamber aşığı bir sûfidir. Şiirlerinde peygamberimizin yüce makamlara sahip olduğunu, Allah'ın âlemi onun hürmetine yarattığını, Efendimiz'e (a.s) olan hasret ve özlemini sık sık vurgulamıştır.

Derunum inledir derdiñ Muḥammed
Gönül ârâmıdır vîrdiñ Muḥammed
Bu bezm-i gamda niceleri bilsem ey dost
'Aceb kimlerle hem-sırdıñ Muḥammed
Gönüllerde firâkıñ odı düşdi
'Acep âteşlere verdiñ Muḥammed
Âyâ vîrâneler ma `mur olurdı
Ḥarâbe ğâra çün girdiñ Muḥammed
Fe-ḥaşa ol gönül maḥzûn olur mı
Ki lâ tahzen âna derdiñ Muḥammed
Ezelden tâ ebed mest oldı Ḥâmid

⁷¹ Kırîmîzâde, *Sırat-ı Müstakîm* (Osman Ergin Yazmaları, 360), 17a, 45a.

⁷² Kırîmîzâde, *Nutk-ı Şerif*, (Yazmalar 14490-3), 50b.

Çün içdi cur `a-i `aşkıñ Muḥammed⁷³

Peygamber aşkının bütün benliğini sardığını ve Peygamber Efendimize duyduğu hasret ve özlemi şu beyitleri ile terennün eder:

*Ḥasretiñle ah u zâr oldum Muḥammed Muştafâ
Nar-ı hicrânıñla yanar oldum Muḥammed Muştafâ
Yanmağa pervane-veş ruḥsâr-ı şem `i cem `iñe
Cân atarun bî-karâr oldum Muḥammed Muştafâ
Sünbül-i zülfüñ ucundan bülbül-i aşüfteyim
Gülşen-i vasîl içre zâr oldum Muḥammed Muştafâ
Ey kerem kânı şaba ile eriştir bendeñi
Bir peyâm-ı intizâr oldum Muḥammed Muştafâ
`Arz-ı `aşkıñla Ḥâmid oldu mecnun ey Ḥabîb
Ey aceb sevdaya yar oldum Muḥammed Muştafâ
Ey câna cânan Muştafâ ey derde dermân Muştafâ
Ehl-i niyaza nâz eder ol sırr-ı şâmân Muştafâ
Şevkiñle devr eyler zaman sayeñdedir ins ile cân
`Uryân olup hep â `şıķân yoluñda kurbân Muştafâ
Cân şem `ine pervanedir pervâneye pervâ nedir
`Aşk degildir yâ nedir zâr ile giryân Muştafâ
`Uşşâka şundugün tâ ezel ol câm-ı ḥamr-ı lem yezel
Ḥulḳuma îrdi bî-bedel hicriñle bu cân Muştafâ⁷⁴*

.....

*Ḥâmid kuluña kıl nazar hasretle nice bir gezer
Cânân yüzün sende sezer mir`ât-ı sübhân Muştafâ⁷⁵*

Zamanın ve âlemin onun sayesinde dönüp gittiğini aşağıdaki beyitte ifade eden Kırîmî, sûfiler arasında kudsi hadis olarak kabul edilen “Levlake” hadisine telmihte bulunmaktadır:⁷⁶

*Şevkiñle devr eyler zaman sayeñdedir ins ile cân
`Uryân olup hep â `şıķân yoluñda kurbân Muştafâ*

e) Nefse Dair Görüşleri

İnsanın manevi yolda terakki etmesinin en önemli aşamasını nefs-i emmâreden kurtulmak olduğunu dile getiren Kırîmî, nefs-i mutmainneye

⁷³ Kırîmîzâde, *Nutk-ı Şerif*, (Yazmalar 14490-3), 47.

⁷⁴ Kırîmîzâde, *Nutk-ı Şerif*, (Yazmalar 14490-3), 47a.

⁷⁵ Kırîmîzâde, *Nutk-ı Şerif*, (Yazmalar 14490-3), 47a.

⁷⁶ Aclûni, *Keşfu'l-Hafa*, 2/164.

kadar sâlikin kesbi ile terakki edebileceğini ve velayetin başlangıç noktası olan nefs-i mutmainne mertebesinde sonra gelen mertebelerin vehbî olduğunu beyan etmektedir. Ancak Canân'a vuslatın önündeki en büyük engelin nefs-i emmâre olduğunu ısrarla vurgulamıştır. Nefsin terbiyesinde mürşid gerektiğini, mürşid olmadan seyr ü sülûkun aşılamayacağını söylemektedir:⁷⁷

*Ĥâmidâ cândan geçüp canâna vâşıl ol yürü
Vâdi hicrâniyle kılma geç bu nefs-i emmareden*⁷⁸

d) Dünya Hayatına Bakışı ve Fakr

*Devlet-i dünyâ ve 'uĤbâ 'izzetinden geçmişiz
'İyd u vaşlı burcuna âh gelmeye mi ôl mâhımız
Terk-i cân ettik cihân kaydına hergiz girmez
Bes durur 'âlem içinde bu Ĥarâbatgâhımız*⁷⁹

Sözlükte hayatını devam ettirmek için temel ihtiyaçlardan az bir şeye malik olan anlamına gelen fakir kelimesi⁸⁰ istilahî olarak kulun benliğinden ve varlık kaydından sıyrılıp Allah'ta kendini fânî kılması anlamında kullanılmıştır. Allah'tan gayrı hiçbir şeye muhtaç olmamak, dünya sevgisinin gönülde yer almaması; varlıkta ve yoklukta, lütufta ve kahırda kulun gönlünde aynı mesâbede olmasıdır. Müellif sûfilerden Herevî, mülkiyet iddiasından vazgeçmektir derken,⁸¹ İsmail Ankarâvî (ö. 1041/1631) fakrı “Kişinin hiçbir şeye malik olmadığını kabullenmesidir”, diye tanımlamaktadır. Başka bir açıdan ise “Kendinde mülkü görmekten berî olmak, sahip olunan her şeyi Allah'ın mevhîbesi bilmektir.” diye tanımlamıştır.⁸² Fakr, halkın anladığı manada fakirlik veya muhtaçlık hali değil kulun mevhûm benliğinden geçmesi, gönlünde Allah'tan başkasının olmayıp kişinin fenâfillaha ulaşmasıdır. Ferîdüddîn Attâr, *Mantıku't-tayr* adlı eserinde sâlikin geçmesi gereken yedinci perde veya vadi olarak fakr u fenâyı zikretmiştir.⁸³

⁷⁷ Kırîmî, *er-Rahman ale'l-arşî'stevâ*, (Osman Ergin Yazmaları, 296/3), 101b.

⁷⁸ Kırîmîzâde, *Nutk-ı Şerif*, (Yazmalar 14490-3), 50b.

⁷⁹ Kırîmîzâde, *Nutk-ı Şerif*, (Yazmalar 14490-3), 50b.

⁸⁰ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Deyimleri Sözlüğü* (Ankara: Ağaç Yayınları, 2009), 204; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 184.

⁸¹ Abdullah Ensârî el-Herevî, *Menâzilü's-sâ'irin* (Beyrut: Dârü'l Kütübî'l-İlmiyye, 1408/1988), 72.

⁸² İsmail Ankaravî, *Minhâcü'l-fukarâ* (Bulak: Dârü't-Tibâ'ati'l-Bahr, 1256), 205-206; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Deyimleri Sözlüğü*, 204

⁸³ Ferîdüddîn Attâr, *Mantıku't-tayr*, çev. Yaşar Keçeci (İstanbul: Kırkambar Yayınları, 1998),

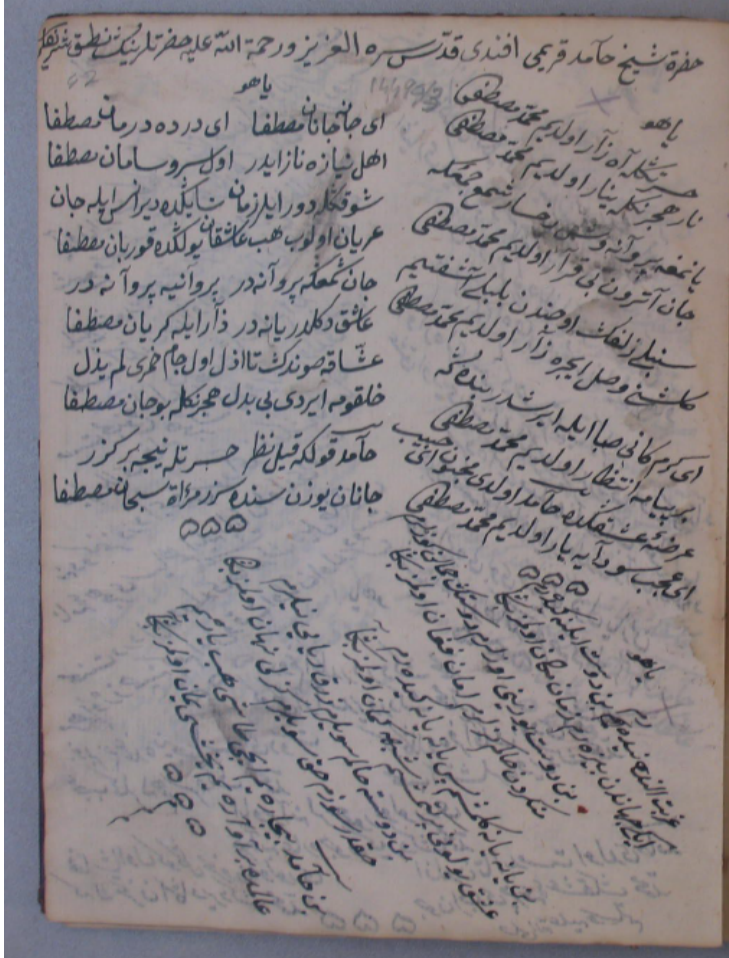
Sonuç

Şeyh Hamîd Kırîmî on sekizinci yüzyılda yaşamış bir Halvetî şeyhidir. Kendisi Halvetiyye tarikatının Cemâliyye kolu şeyhlerindedir. Müellif tarafından tasavvuf alanında önemli eserler kaleme alınmıştır. Müstakil kaleme aldığı *Mirkatü'l-Marife* dışında mecmualar içerisinde yer alan risâleleri de vardır ve bu eserler çalışma içerisinde değerlendirilmiştir. Mecmualar içerisinde rastlanılan çok önemli bir eseri de oğlu Hasan Kırîmî tarafından istinsah edilen *Nutk-ı Şerifleri* adlı yirmi yedi şiirini içerisine alan eserdir. Mutasavvıf şair olan Hamîd Kırîmî'nin binden fazla şiiri olduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Ancak günümüze ulaşan şiiri yok denecek kadar azdır. Tarafımızdan Konya Koyunoğlu Yazma Eserler Kütüphanesinde rastlanılan şiirlerinin transkripsiyonlu metni kaleme alınmıştır. Bazı araştırmacılar tarafından tasavvufa dair risâle olarak tanıtılan bu eserde Hamîd Kırîmî'ye ait yirmi yedi şiir vardır ve bu şiirlerde işlenen tema: İlahi aşk, muhabbetullah, peygamber sevgisi, vahdet-i vücûd, vahdet-i şühûd, meratibü'l-vucûddur.

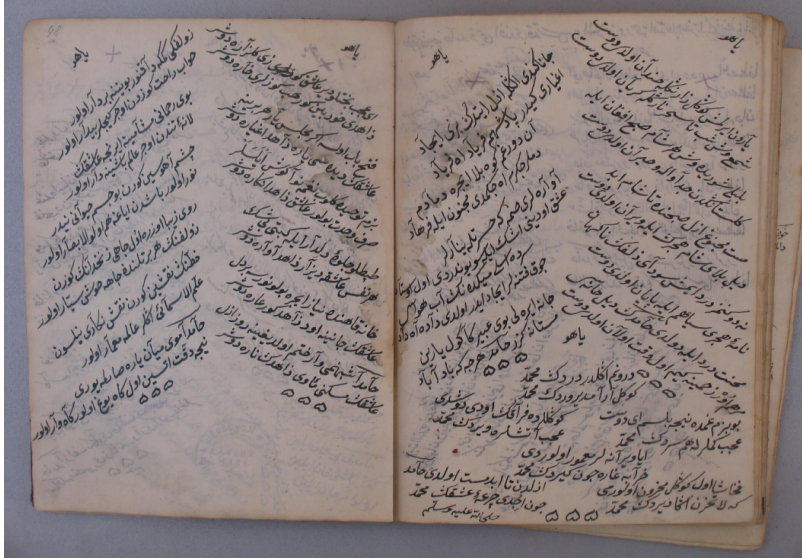
Ayrıca Hamîd Kırîmî'nin hayatına dair kaynaklarda yer alan bilgilerde çeşitli tutarsızlıklar ve hatalara rastlanılmıştır. Oğlu Hasan Kırîmî'nin babasının *er-Risâle A'cubeti fi Hakkı'z-Zikri li Namikihi* adlı risâlesine yazmış olduğu *Sırat-ı Müstakîm* adlı şerhte babasının hayatına dair vermiş olduğu bilgilerle kaynaklardaki tutarsız bilgileri tashih etmiştir. Bu çalışmada hayatına dair yeni bilgiler çerçevesinde değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ulaşılan verilerden hareketle onun doğum tarihinin 1703-1704 olabileceği ortaya çıkmıştır. Bazı kaynaklarda manevi işaret ile Tekfurdağı'na göç ettiği zikredilmektedir. Ancak göç sebebinin Osmanlı-Rus savaşları esnasında Kırım'dan Anadolu'ya gelen göç dalgası ile savaş ortamından çıkış olduğu tespit edildi. Tekirdağ'daki tekkesinin inşası ve inşa edildiği yerin Abadan beldesi olduğu sonucuna varıldı. Kırîmî'nin Mevlevî olamayacağına dair bilgiler oğlunun verdiği bilgiler ile çürütülmüş oldu. Hüseyin Vassâf'ın verdiği kabrinin Tekirdağ'da olduğu bilgisi yine oğlunun verdiği bilgiler ile değişmiş oldu. *Sırat-ı Müstakîm* adlı eserinde Kırîmîzâde babasının vefat tarihini ve vefatının İstanbul'da olduğunu, kabrinin Kulekapı Mevlevihanesi (Galata Mevlevihanesi) haziresinde bulunduğunu bildirmiştir. Varılan bu sonuçlar ile Hamîd Kırîmî'nin hayatı hakkında verilen bilgiler neredeyse

tümden değişmiştir. Zikir risâlesi ve Hasan Kırîmîzâde'nin bu risâleye yazmış olduğu şerhten daha önce bahseden veya bilgi veren olmamıştır. Araştırma ile *Nutk-ı Şerif*teki şiirleri ile birlikte *er-Risâle fi hakkı'z-zikir* ve onun şerhi *Sırat-ı Müstakîm* adlı eserler ilim dünyasına tantılmıştır. Sonuç olarak Hamîd Kırîmî'nin hayatına dair çok önemli bilgi, belge ve bulgular neticesinde ulaşılan yeni verilerin Kırım Tasavvuf Tarihi ve Halvetilik Tarihi açısından yeni ufuklar açacağını, Kırım Tarikatları adına yeni çalışmalarda bulunacak araştırmacılar için katkı sağlayacağı umulmaktadır.

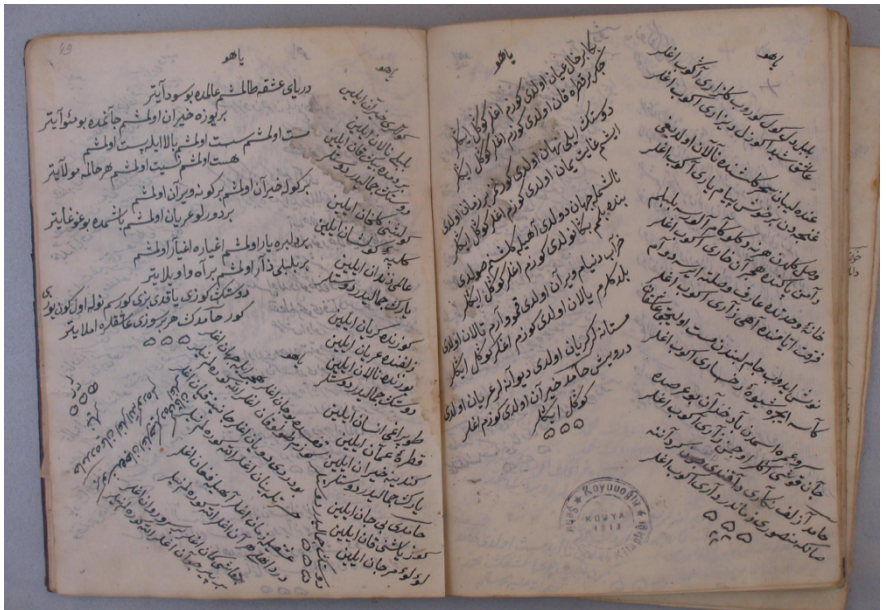
Ekler
Resim 1

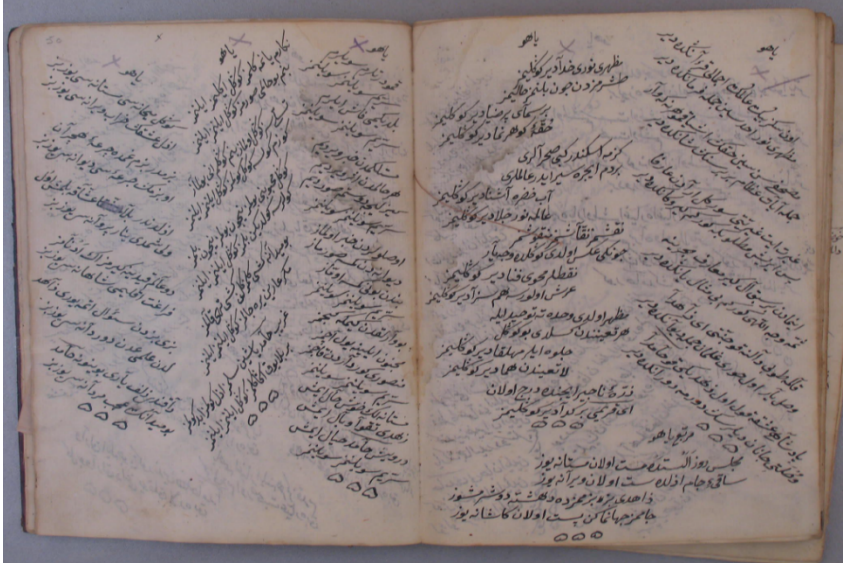
Resim 2

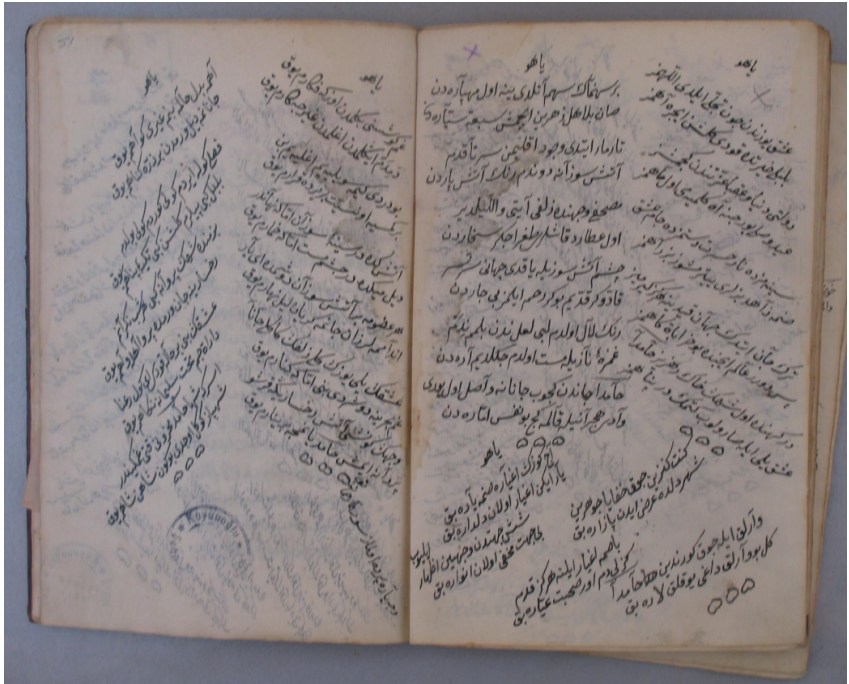
Resim 3

Resim 4

Resim 5

Kaynakça

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed. *Keşfu'l-Hafa ve Müzili'l-İlbâs*. Beyrut: Müessesetü Menahilü'l-İrfan, ts.
- Aşkar, Mustafa. "Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39/1 (1999), 535-563.
- Aydemir- İşıpek, Oğuz ve Ali Rıza. *1770 Çeşme Deniz Savaşı: 1768-1774 Osmanlı Rus Savaşları*. İstanbul: Denizler Kitabevi, 2006.
- Ayvansârâyî, Hafız Hüseyin. *Hadikatü'l-cevâmi'*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1281.
- Bezikoğlu, Metin. *The Institute Of Economics And Social Sciences In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree*. Ankara: Bilkent University, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Bıyık, Ömer. *Osmanlı Yönetiminde Kırım (1600-1774)*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd. *es-Sihâh*, thk. Emîl Bedî Yakub-Muhammed Nebîl. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, 1420/1999.
- Çelebi, Evliyâ. *Seyahatnâme*. haz. Robert Dankoff vd. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- Gür, Süleyman. "Osmanlı Döneminde Yetişen "Kırîmî" Nisbeli Müfessirler ve Eserleri: Bir Literatür İncelemesi," *Amasya İlahiyat Dergisi* 13 (2019), 357-395.
- Heysemî, Ali b. Ebîbekr, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut, ts.
- Kavak, Nuri. *Kırım'ın Karasu Kazası 1683-1744 (Şer'iyye Sicillerine Göre)*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Kaya, Hasan. "XIV. yüzyılda Tekirdağ'da Edebiyat, Kültür, Sanat ve Eğitim, Tekirdağlı Divan Şairleri", *Rodosto'dan Süleyman Paşa'ya Tekirdağ*. İstanbul: Kitabevi, 2016.
- Keskin, Hasan vd. *Tekirdağ'da Dini Ve Kültürel Hayat*. İstanbul: Ensar Neşriyat 2019.
- Kırîmî, Hamîd b. Ahmed el- *Mirkâtü'l-marife*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, 296/2.
- Kırîmî, Hamîd. "*Risâle-i Tefsîr-i âyet-i "er-Râhmânu 'ale'l-arşi İstevâ"*", Ankara: Milli Kütüphane, Yazmalar, nr. 2196/1.
- Kırîmî, Hamîd. *er-Rahmân 'ala'l-arş İstevâ ayetinin tefsiri*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 0296.
- Kırîmî, Hasan b. Seyyid Hâmîd. *Sırat-ı Müstakîm*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, Osman Ergin Yazmaları, 360.
- Kızılkaya, Müzekkir. "Bursevî'nin 'Benem' İlahisine Muhammed el-Kırîmî'nin Şerhi ve Tasavvufi Açından Değerlendirilmesi" *Dini Araştırmalar* 24/60 (Haziran 2021), 201-228.
- Komisyon, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977) 4/86.

- Köse, Osman. *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006.
- Mengi, Mine. *Divan Şiiri Yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- Pala, İskender. “Âyine-i İskender”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/252. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kültür Bakanlığı, 2000.
- Özköse, Kadir. Zühd ve Süflerin Zühde Yükledikleri Anlam Tasavvufta Dünyevileşmeye Tepkisel Yaklaşım. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2002) 176-194.
- Şimşek, Selami. *Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.
- Tahir, Bursalı Mehmed. *İdare-i Osmaniye Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri*. İstanbul: Matbaa-i Orhaniye, 1335.
- Tahir, Bursalı Mehmed. *Osmanlı Müellifleri*. haz. Ali Fikri Yavuz-İsmail Özen. İstanbul: Meral Yayınevi, 1972.
- Tanman, Baha. “Galata Mevlevihânesi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/317-321. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Tayşi, Mehmet Serhan. “Cemal Halveti”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/302-303. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Türk, Ahmet. “Kırım Hanlığı’nda İslâmiyet”, *Doğu Avrupa Türk Mirzasının Son Kalesi Kırım*. ed. Yücel Öztürk. İstanbul: Çamlıca, 2015.
- Uludağ, Süleyman “Aşk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/11-17. İstanbul: TDV Yayınları 1991.
- Ustakurt, Furkan vd. “Tekirdağ’da Bir Gülşenî Şeyhi Hamîd-i bi-Nevâ’nın Hayatı ve Eserleri”, *Tekirdağ’da Dini ve Kültürel Hayat*. Ed. Hasan Keskin vd. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Vassâf, Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (İstanbul: Kitabevi, 2015), 3/231.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “İstivâ (Kelâm)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/402-404. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.